

Univerzita Hradec Králové

Přírodovědecká fakulta

Bakalářská práce

2022

Jan Tomáš

Univerzita Hradec Králové
Přírodovědecká fakulta
Katedra filozofie a společenských věd

Násilí a agresivita člověka z pohledu evoluce

Bakalářská práce

Autor: Jan Tomáš

Studijní program: B1501 Biologie

Studijní obor: 7507R Bc. učitelství – všeobecný základ

7504R002 Biologie se zaměřením na vzdělávání

7507R030 Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání

Forma studia: prezenční

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Michal Rigel, Ph.D.

Hradec Králové, 2022

Zadání bakalářské práce

Autor:	Jan Tomáš
Studium:	S19BI124BP
Studijní program:	B1501 Biologie
Studijní obor:	Biologie se zaměřením na vzdělávání, Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání
Název bakalářské práce:	Násilí a agresivita člověka z pohledu evoluce
Název bakalářské práce AJ:	Violence and Aggressiveness of Humans from the Evolutionary Point of View

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Tématem této bakalářské práce je agresivita a násilné chování člověka jakožto živočišného druhu. Na téma bude nahlíženo interdisciplinárně a využity budou poznatky z disciplín jak společenskovedních (antropologie, psychologie aj.), tak přírodovědních (zejm. evoluční biologie se zvláštním zřetelem na otázku o přirozenosti člověka). Cílem bakalářské práce je zmapovat diskuzi a představit jednotlivé názorové proudy v debatách, zabývajících se problematikou agresivity a násilného chování člověka.

GHIGLIERI, Michael. The Dark Side of Man: Tracing the Origins of Male Violence. Basic Books, 2000.

HART, Donna, a Robert W. SUSSMAN. Man the Hunted: Primates, Predators, and Human Evolution. New York: Westview, 2005.

LORENZ, Konrad. Takzvané zlo. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0264-0.

PINKER, Steven. Lepší andělé naší přirozenosti. Academia, 2021.

SAPOLSKY, Robert M. Chování: biologie člověka v dobrém i ve zlém. Praha: Dokořán, 2019. Zip (Dokořán). ISBN 978-80-7363-947-1.

WAAL, Frans de. Dobráci od přírody. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1421-7.

WILSON, Edward O. O lidské přirozenosti: máme svobodnou vůli, nebo je naše chování řízeno genetickým kódem?. Praha: Lidové noviny, 1993. ISBN 80-710-6076-3.

ZRZAVÝ, Jan. Proč se lidé zabíjejí: homicida a genocida. Praha: Triton, 2004. ISBN 80-725-4518-3.

Garantující pracoviště: **Katedra filosofie a společenských věd,
Filozofická fakulta**

Vedoucí práce: **Mgr. et Mgr. Michal Rigel, Ph.D.**

Oponent: **Mgr. Filip Jaroš, Ph.D.**

Datum zadání závěrečné práce: **13.2.2020**

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 6.5.2022

Jan Tomáš

Anotace

TOMÁŠ, JAN. Násilí a agresivita člověka z pohledu evoluce. Hradec Králové: Přírodovědecká fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2022. Bakalářská práce.

Bakalářská práce mapuje odbornou diskuzi v otázce agresivity a násilného chování člověka v evolučním kontextu. Na otázku, zdali je člověk jakožto živočišný druh od přírody agresivní a násilný se v této práci nahlíží pomocí dvou diskuzí. První diskuze pojednává o agresivním chování jednoho z nejbližších příbuzných člověka šimpanze učenlivého (*Pan troglodytes*), druhá diskuze se zaměřuje na agresivní a násilné chování lidí v tehdejších i recentních mimostátních societách. Při mapování diskuze budou nestranně představeny argumenty jednotlivých názorových proudů a jejich představitelů.

Klíčová slova: agresivita, násilí, lidská přirozenost, lovci a sběrači, vnitrodruhová agrese, agresivita šimpanzů, Národní park Gombe

Annotation

TOMÁŠ, JAN. Violence and Aggressiveness of Humans from the Evolutionary Point of View. Hradec Králové: Faculty of Science, University of Hradec Králové, 2022. Bachelor Thesis.

The bachelor thesis focuses on mapping the professional discussion on the issue of aggression and violent human behavior in evolutionary context. The question of whether man as a species, by nature, is aggressive and violent is shown in this work through two discussions. The first discussion deals with the aggressive behavior of one of the closest relatives of humans, the chimpanzee (*Pan troglodytes*), the second discussion focuses on the aggressive and violent behavior of people in past and present non-state societies. When mapping the discussion, the arguments of individual schools of opinions and their representatives will be presented impartially.

Keywords: aggression, violence, human nature, hunters and gatherers, intraspecific aggression, chimpanzee aggression, Gombe National Park

Poděkování

Tímto bych rád poděkoval vedoucímu práce Mgr. et Mgr. Michalovi Rigelovi, Ph.D. za cenné rady, odborné vedení a trpělivost při zpracování této práce.

Obsah

1	ÚVOD.....	9
2	VNITRODRUHOVÁ AGRESIVITA ŠIMPANZŮ	11
2.1	JSOU ŠIMPANZI KLÍČEM K POCHOPENÍ PRVNÍCH LIDÍ?	16
3	AGRESIVITA A NÁSILÍ U LOVCŮ A SBĚRAČŮ	22
3.1	LOVECKÁ TEORIE ANEB „ČLOVĚK LOVEC“	22
3.2	LORENZOVA TEORIE ANEB „ČLOVĚK SLABÝ“	26
3.3	TEORIE „ČLOVĚK TERITORIÁLNÍ“	28
3.4	ČLOVĚK JAKOŽTO UŠLECHTILÝ DIVOCH.....	29
3.5	DŮKAZY O VÁLEČNOSTI PRVNÍCH LIDÍ.....	32
4	ZÁVĚR	41
5	SEZNAM LITERATURY A INFORMAČNÍCH ZDROJŮ	44

1 Úvod

Agresivita a násilí jsou jistě témata aktuální pro současnou společnost. Do jisté míry je agresivita a násilí všude kolem nás. Toto chování člověka může být zkoumáno z mnoha hledisek, ať už se jedná o psychologickou, sociologickou, biologickou nebo například historickou perspektivu a zjištění z těchto oborů mohou vypovídat o chování současného člověka. Jelikož je tedy agresivita a násilí součástí našich životů, můžeme konstatovat, že zde existují lidé, kteří mají pochmurnou představu o lidské přirozenosti. Tento názor, že člověk je od přírody zkažený, že „*člověk je člověku vlkem*“ a že dnešnímu člověku je zabíjení vlastní, není určitě vzácný. Pokud bychom připustili myšlenku, že dnešní člověk takový doopravdy je, musíme se následně ptát, zdali byl člověk takový odjakživa, nebo se časem působením různých vlivů v rámci evoluce prostě „zkažil“.

Abychom tedy zcela pochopili lidskou agresivitu a násilnost z pohledu evoluce a mohli konstatovat, jak moc agresivní či násilní byli lidé kdysi v porovnání se současnou situací, musíme se podívat zpátky do daleké historie, na samotné počátky lidské existence, popřípadě na blízké příbuzné člověka. Téma bakalářské práce jsem si vybral z důvodu přetrvávající existence dvou krajních archaických modelů v otázce lidské přirozenosti a agresivity, tedy pohledů Thomase Hobbesa a Jean-Jacquesa Rousseaua.

Cílem této bakalářské práce je zprostředkovat a zmapovat odbornou diskuzi, která se týká agresivity a násilnosti člověka jakožto živočišného druhu, a tedy neutrálně a bez zaujetí představit postoje jednotlivých myšlenkových proudů a jejich představitelů. Základní otázkou, která je středobodem práce je otázka, zdali je člověk od přirozenosti agresivní a násilný, tedy jaký vztah k agresivitě měli lidé před vznikem států. Postoje a argumenty jednotlivých stran budou náležitě vysvětleny a logicky řazeny do konfrontace s postoji a argumenty jiných stran. Diskuze bude zmapována a zprostředkována na základě knih, článků, recenzí a reakcí představitelů jednotlivých myšlenkových proudů. Představiteli myšlenkových proudů jsou odborníci z mnoha odvětví, ať už se jedná o primatologii, biologii, psychologii, nebo antropologii. Mezi stěžejní autory patří neurobiolog Robert Sapolsky a jeho dílo „*Chování*“, antropolog Robert Sussman s jeho knihou „*Man the Hunted*“, antropolog Richard Brian Ferguson v článku „*Born to Live: Challenging Killer Myths*“, psycholog Erich Fromm a jeho dílo „*Anatomie lidské destruktivity*“, nebo například primatolog Richard Wrangham reflektující své myšlenky v článku „*Chimpanzee Violence is a Serious Topic*“.

Práce se dělí na dvě části. V první části bude zmapována diskuze, která se zabývá agresivním chováním jednoho z nejbližších příbuzných člověka, šimpanze učenlivého (*Pan troglodytes*). Tato kapitola se zabývá otázkou, zdali jsou šimpanzi ve své podstatě agresivní zvířata. Zároveň se zabývá problematikou šimpanzího vnitrodruhového násilí, popřípadě si klade otázku, zdali šimpanzí chování může vypovídat něco o chování člověka. V druhé části bude představena diskuze, která se zabývá agresivitou a násilností tehdejších i recentních mimostátních societ, především lovců a sběračů, žijících před neolitickou revolucí. Hlavním tématem diskuze je otázka, zdali byli tehdejší lovci a sběrači násilní, popřípadě jestli vedli války. Součástí diskuze je také otázka, jak lovecká minulost člověka souvisí s lidskou agresivitou. Tyto 2 okruhy diskuze byly vybrány z důvodu, že právě představa o nejbližších příbuzných člověka a představa o člověku v primitivních společenstvích může vypovědět o agresivitě a násilnosti člověka v úplných počátcích lidské existence.

2 Vnitrodruhová agresivita šimpanzů

Obecně byla zvířecí násilnost před rokem 1970 záležitostí spisovatelské fantazie než vědeckých faktů, protože zde bylo tak málo doložených případů, kdy by zvířata zabila zvíře stejného druhu. Bylo to vykládáno jako nehoda, popřípadě jako reakce na umělé prostředí v ZOO. Pozornost však byla vzbuzena pozorováním v Národním parku Gombe, kde jedna tlupa šimpanzů usmrtila samce sousední skupiny. Tato příhoda znamenala velký obrat v pohledu na člověka a válku. Před tímto incidentem byla válka považována za něco pouze lidského, něco, co dělá člověka odlišného od všech ostatních zvířat. Po této nepříjemné události se však vědci začali zabývat otázkou, zdali tento sklon lidí válčit není zděděn od předků. (Wrangham a Peterson, 1996, s. 18)

Pozorování v Gombe a okolnosti, které se zde odehrály, nastartovaly celou řadu diskusí. V českém prostředí na tuto situaci odkazuje například profesor z Jihočeské univerzity, Jan Zrzavý, ve své knize *„Proč se lidé zabíjejí: Homicida a genocida. Evoluční okno do lidské duše“*. Zmiňuje tak výzkum anglické biologky Jane Goodall, která zkoumala usmrcení jedné šimpanzí tlupy druhou. Tento incident nastal mezi skupinou Kasekela a Kahama. V roce 1974 šimpanzi skupiny Kasekela vstoupili na území tlupy Kahama a zde přepadli jednoho ze samců, kterého zranili a následně utekli, samec na zranění zemřel. „Nájezdy“ Kasekalů pokračovaly až do roku 1977, kdy všichni členové tlupy Kahama byli buď zabiti, nebo samice přešly do tlupy Kasekela. Došlo také ke konfiskaci teritoria. Zrzavý si je vědom toho, že tyto případy můžou být ojedinělé a nemusí vypovídat o povaze šimpanzů, ale chce zmínit, že představa mírumilovných zvířat je zkreslená. (Zrzavý, 2004, s. 112)

Samotná autorka pozorování Jane Goodall tedy sledovala šimpanze v Národním parku Gombe v Tanzánii a během svého pozorování zaznamenala 284 agresivních střetnutí, 66 % kvůli jídlu a 34 % klasifikováno jako útok v agresivním kontextu. Z těchto 284 střetnutí bylo pouze 10 % násilných, a ještě k tomu mnoho nevedlo ke zranění a následovalo po nich objetí. Zároveň však Goodall uvádí, že se agresivita kvůli jídlu postupně zvyšovala. Tyto výsledky se shodovaly s názorem raných přírodovědců, kteří byli toho názoru, že šimpanz není agresivní zabiják, jak ho může následně primatolog Richard Wrangham a americký spisovatel Dale Peterson prezentovat. (Sussman, 2005, s. 207-208)

Mezi další případy lze zařadit třeba rok 1981, kdy byl nalezen mrtvý samec jménem Humphrey. Bylo mu však kolem 35 let, normální věk dožití je však vzácně přes 33 let, takže úmrtí zabitím jiným šimpanzem není zcela doložené. Dále v roce 1970-1982 zmizelo šest samců v japonské studii v Mahale Mountains v Tanzanii. Šest samců mizelo jeden po druhém, primatolog Toshisada Nishida a jeho tým usoudil, že někteří mohli být zabití šimpanzi jiné skupiny. A poslední případ, kdy Richard Wrangham v roce 1991 našel mrtvého samce. Tento případ je zapsán v jeho knize „*Demonic males*“. Americký antropolog Robert Sussman doplňuje, že sedm let před a šest let po nebylo v této lokalitě zaznamenáno žádné jiné násilí. Toto je celý výčet smrtelných případů za 37 let pozorování a data ohledně znásilnění či infanticidy u šimpanzů jsou ještě řidší. Celkově to dělá 10-20 případů vraždy za posledních 170 let pozorování. (Sussman, 2005, s. 209-10)

Americký antropolog Richard Brian Ferguson předkládá podobnou statistiku, dopočítal se k 13 zcela doloženým případům interkomunitní vraždy za 200 let pozorování a od roku 1983 do roku 1998 bylo zcela potvrzeno pouze jedno zabití šimpanze (Ferguson, 2011, s. 252).

Ačkoli násilnost šimpanzů klesla od kauzy Gombe a Mahale, stále u některých autorů přetrvává stejný názor na šimpanzí vražednost, například výrok psychologičky J. Gros-Louise tento trend potvrzuje: "*Rostoucí soubor důkazů naznačuje, že smrtelná interkomunitní agrese je typická pro šimpanze napříč Afrikou*". (Ferguson, 2011, s. 252)

Ačkoli se statistika Sussmana a Fergusonova může zdát jako klíčový argument, který navždy zastaví demonizaci šimpanzů, Wrangham není toho názoru, že by se tím jeho teorie rozpadla a stojí si za tím, že od vydání *Demonic Males* v roce 1996 vyšlo několik studií, které podporují jeho teorii, tedy že koloniální zabíjení je důležitým prvkem v životě šimpanzů. (Wrangham, 2010, s. 29)

Například Wranghamova studie z roku 2006 předložila výsledky, kdy bylo porovnáno 5 nejdéle sledovaných šimpanzích komunit a 32 lidských societ. Z výsledků vyplývá, že medián rizika úmrtí násilnou smrtí je u člověka a šimpanze podobný. Do lidských societ spadaly jak pacifické society, tak válečné. Mezi pozorované šimpanzí komunity patří: Budongo, Kibale (Uganda), Gombe and Mahale (Tanzanie) a Taï (Pobřeží slonoviny). Dále se opírá o pozorování Goossens et al., (2005). Ten přináší výsledky 8 let pozorování 37 narozených šimpanzů v zajetí, kteří následně byli vypuštěni

do národního parku Conkouati-Douli a z pozorování vyplývá, že setkání s divokými šimpanzi bylo hlavní příčinou úmrtnosti u propuštěných samců a 40–50 % vypuštěných samců by bez veterináře zemřelo. Doporučuje, aby samci nebyli vpouštěni mezi divoké šimpanze, protože můžou být zabiti. Z těchto výsledků Wrangham vyvozuje, že zabíjení je pro šimpanze specifické chování. (Wrangham, 2010, s. 33-34)

Zároveň kritizuje Sussmana, který vyvozuje, že jakmile Goodall začala svůj výzkum, v pozorování uběhlo tak mnoho let bez násilí, že nenásilnost by měla být připsána jako šimpanzí přirozenost víc než násilnost. Wrangham s tímto závěrem ovšem nesouhlasí a napadá pozorování Goodall, které probíhalo od roku 1960 do roku 1974. Dle Wranghama tato pozorování nebyla celodenní, nebyla na celém území a šimpanzi nebyli ještě navyknutí na lidi. V roce 1971 však biolog David Bygott začal s pozorováním šimpanzů u hranic a téhož roku zaznamenal meziskupinovou infanticidu. V roce 1972 samotný Wrangham začal celodenní pozorování a zachytil negativní meziskupinové interakce. Od začátku pravidelného pozorování, po spatření prvního zabití, uběhly pouze 3 roky. Dalším argumentem Sussmana je zmínka, že u mnoha případů se neví s jistotou, jestli se vážně jedná o smrt zabitím. Wrangham oponuje, že vytvořil 2 modely, jeden zahrnuje zcela prokazatelné případy, druhý počítá i se spekulacemi. V obou případech je však úmrtnost zabitím vysoká. Wranghamova statistika tedy uvádí inter-skupinovou úmrtnost způsobenou zabitím na 69 až 287 úmrtí v přepočtu na 100 000 za rok a intra-skupinovou na 271 až 287 úmrtí na 100 000 za rok. U komunit, kde nebylo pozorováno žádné násilí, šimpanzi nebyli pozorováni na celém teritoriu, nebo šimpanzí skupiny byly od sebe izolované, nebo vykazovaly nízkou populaci. (Wrangham, 2010, s. 34-35)

Zároveň i americký autor Michael Ghiglieri zmiňuje vražednost šimpanzů ve své knize „*The Dark Side of Man*“ kde píše, že šimpanzi v mahalské oblasti sledovali 6 samců jiné skupiny, které následně brutálně zavraždili. Richard Brian Ferguson na tento výrok reaguje kritikou, že nic takového, co Ghiglieri popisuje, nebylo pozorováno. (Ferguson, 2008, s. 172).

Dle Fergusona došlo k demonizaci šimpanzů právě na základě výše zmíněných incidentů v Národním parku Gombe a přibližně o 60 km dál v Mahale. (Ferguson, 2011, s. 251) Ferguson nechce tyto situace zlehčovat, avšak uvádí, že pozorování byla silně ovlivněna člověkem. Podle Fergusona incident v Gombe kolem skupiny Kahama souvisí s „*Resource Competition Hypothesis*“, tedy kompetiční hypotézou o zdroje, kdy šimpanzi

bojují s ostatními skupinami o zdroj potravy. Ferguson se přiklání k tomuto názoru, že boj o zdroje a další narušení jsou přesně to, co vedlo k smrtelným konfliktům. Ferguson se tímto přidává na stranu Margaret Power (1991), která je velkou kritičkou démonického pohledu na šimpanze a je tak samo jako Ferguson názoru, že pozorování v Gombe bylo ovlivněno člověkem díky distribuci banánů. Distribuce banánů a experimenty s tím spojené vytvořily frustraci a tím i agresi. Právě tento nerovný banánový přiděl dal skupině Kasakela důvod k extrémnímu nepřátelství vůči skupině Kahama. Skupina Kasakela musela čekat frustrovaně na pár banánů týdně, zatímco skupina Kahama dostala banány kdykoli. (Ferguson, 2011, s. 250-252) Se slovy Power a myšlenkou, že lidský zásah způsobil u šimpanzů potravinovou krizi, souhlasí i Wrangham. (Wrangham, 2010, s. 41) Primatolog Frans de Waal však udává, že za normálních okolností patří šimpanzi mezi zvířata, které se dělí o potravu bez většího množství agrese. (Waal, 2006, s. 184) U skupiny Kahama a Kasakela došlo zároveň k zajímavé situaci, která nastává i u lidí. Dle etologa Eibl-Eibesfeldta mají lidé tendenci považovat nepřátele za něco méně než lidi, takže je snazší je zabít. Tento stav se dá nazvat jako de-humanizace nepřátel. Podobnou situaci, kdy došlo k „de-šimpanizaci“ pozorovala Goodall právě u těchto dvou skupin Kasakela a Kahama. (Ferguson, 2011, s. 261)

Co se týče druhého incidentu v Gombe, kdy tentokrát skupina Kasakela ztratila část nabytého území z důvodu další silné skupiny zvané Kalande, také i zde Ferguson vidí problém ze strany člověka. Skupina Kalande se střetávala se skupinou Kasakela kvůli migraci ze severu z důvodu krmné stanice, tedy opět se jednalo o narušení ze strany člověka. Ferguson předkládá i výjimky, kdy například skupiny v Budongo Forrest v Ugandě sdílely bohatou potravu jeden s druhým a následně si šly vlastní cestou. Potrava nemusí tedy být vždy spojena pouze s bojem. (Ferguson, 2011, s. 250-252)

Ferguson tedy chce, aby chování šimpanzů bylo tak samo jako u člověka, bráno v historickém kontextu. Zásah člověka má přímý dopad na chování šimpanzů a předpokládá, že v budoucnu bude stále vliv člověka větší, tím bude větší i interkomunitní agresivita. Je tedy potřeba se dívat na šimpanzí agresivitu jako důsledek lidské disturbance, ne jako přirozenost šimpanzů. (Ferguson, 2011, s. 253)

Hlavní otázkou tedy stále zůstává, jestli je člověk či šimpanz predisponován k válce. Toto tvrzení zaznělo hlavně od Goodall (1986), Wranghama (1996) a Ghishlerho (1999). Ferguson tento pohled kritizuje a dodává, že je to zcela špatně. Šimpanzi a lidé

mají dle něj velmi flexibilní povahu a nejde říct, že bychom byli předurčení k válce, ale zároveň nelze říct, že bychom byli zcela mírumilovní. Náš vztah k válce souvisí na mnoha faktorech, ať už se jedná o prostřední, sociální struktury, víru či hodnoty. (Ferguson, 2011, s. 249)

Richard Wrangham má však odlišný názor a na okolnosti šimpanzího násilí reaguje slovy: *„Znamená to, že jsou šimpanzi přirozeně násilní? Před deseti lety to nebylo jasné... U tohoto kulturního druhu se může ukázat, že jedním z nejméně proměnných chování všech šimpanzů je intenzivní soutěživost mezi samci, násilná agrese, kterou používají vůči cizím, a jejich ochota mrzačit a zabít ty, kteří maří jejich cíle... Jak se obraz šimpanzí společnosti ustálí v centru pozornosti, nyní zahrnuje zabíjení kojenců, znásilňování a pravidelné týrání samic samci.“* (Wrangham a Peterson, 1996, s. 27) Také předkládá hypotézy o násilnickém mozku člověka a šimpanze: *„Výběr upřednostňuje u šimpanzů a lidí mozek, který za vhodných okolností vyhledává příležitosti k násilí vůči sousedům. V tomto smyslu hypotézou je, že jsme si vyvinuli násilnický mozek.“* (Ferguson, 2011, s. 250) Aby byla demonizace šimpanze dokonána, je také potřeba propojit násilnost šimpanzů s evoluční teorií. Zde Wrangham také nabízí své vysvětlení šimpanzí agresivity a předkládá názor, že šimpanzi mají tendenci snižovat počet samců ostatní skupiny a tím získat větší „fitness“. (Wrangham, 2010, s. 41) Toto by však šlo proti dalším teoriím, protože jak říká Ferguson, pokud šimpanzí samice migrují a samci nikoli, skupiny by teoreticky bojovaly proti svým strýcům, bratrancům a synovcům, což jde proti zákonu, že příbuzní spolupracují ve společném genetickém zájmu. (Ferguson, 2011, s. 253)

Další hypotéza, kterou se Wrangham snaží vysvětlit okolnosti, které pozorovala Goodall, je teorie „nerovnovážených sil“, tu vysvětluje slovy: *„Šimpanzi a lovci-sběrači...hledají nebo využívají příležitosti jak využít nerovnováhy sil, aby samci měli možnost zabít členy sousedních skupin“* (Ferguson, 2011, s. 250) Aby šimpanzi či lovci-sběrači využili zmíněné „nerovnováhy sil“, musí dle Wranghama nastat specifická podmínka, o které říká: *„nutnou a postačující podmínkou pro interkomunitní agresi je dojem, že protivník je dostatečně zranitelný, aby opravňoval agresora (agresory) k útoku s nízkým rizikem“* (Ferguson, 2011, s. 250) Tato hypotéza nevyvážených sil nevysvětluje všechno, ale je to prvním krokem k pochopení šimpanzí agresivity. (Wrangham, 2010, s. 40)

Další pohled na šimpanzí agresivitu představuje primatolog Frans de Waal. Ten o šimpanzí agresivitě píše: „*zjišťujeme, že primáti včetně lidí potlačují agresi a pěstují mír ne pro mír jako takový, ale kvůli zachování něčeho hodnotného.*“ (Waal, 2006, s. 219) Zároveň zmiňuje, že šimpanzí agresivita není tak černobílá, jak se ze slov Wranghama může zdát. Například u šimpanzů bylo pozorováno, že pokud je jedinec poraněn a ukáže poranění agresorovi, tak toto poranění blokuje další agresi. (Waal, 2006, s. 58) Šimpanzi jsou si zároveň vědomi svého jednání a soucítí s ostatními. Pokud dojde k agresi, agresor se většinou následně snaží usmířit a ošetřit poranění. (Waal, 2006, s. 76) Zároveň oběť není utěšována pouze agresorem, ale i ostatními členy skupiny, a to třeba formou objetí. Waal dodává, že usmíření je většinou rychlejší mezi samci, samice se usmířují pomaleji. (Waal, 2006, s. 152)

Ačkoli se může zdát, že vyobrazení šimpanze jako agresivního zabijáka je dosti přehnané a nebylo zcela a jistě potvrzeno, samotný primatolog Frans de Waal upozorňuje, že šimpanzi nejsou na druhou stranu žádní posli míru, určitě se od nich můžeme něco hezkého naučit, ale nesmíme zapomenout, že šimpanzi umí vést smrtelné války, příležitostně provozují infanticidu a kanibalismus. Jsou tedy situace, kdy šimpanzi vážně dokáží odhodit veškeré zábrany. (Waal, 2006, s. 235) Myslím si tedy, že právě slova Franse de Waala vystihují celou situaci. Demonizace šimpanzů a vyobrazení tohoto živočišného druhu, jakožto druhu, pro který je typická agresivita a vražednost, je tak samo přehnané, jako idylická představa šimpanze mírotvorce.

2.1 Jsou šimpanzi klíčem k pochopení prvních lidí?

Do jaké míry jsou zjištění ohledně chování šimpanzů a zvířat obecně aplikovatelná na člověka? Je agresivita šimpanzů klíčem k pochopení lidské agresivity? Právě na tyto otázky je potřeba odpovědět, a to z důvodu, že mnoho teorií, předkládající pohled na lidskou agresivitu, vychází z pozorování zvířat a především primátů. Nemůžeme se divit, že chování primátů, a především šimpanze, je vztahováno k člověku, protože přibližně 96 % genů sdílíme s ocasatými opicemi a 98 % genů sdílíme s jinými lidoopy. (Sapolsky, 2019, s. 286)

Na zasedání komise o duševním zdraví 11. února 1992 americký psychiatr Frederick Goodwin zmínil, že si myslí, že kriminalita může být lépe pochopena, pakliže se podíváme na chování opic ve volné přírodě. Zmiňuje, že polovina samců opic se

nedožije dospělosti a ta druhá zemře násilnou smrtí. Toto vyvolalo rozruch a Goodwin musel ze své pozice šéfa federálního úřadu odstoupit. (Waal, 2006, s. 234)

Ještě větší paralelu mezi chováním šimpanze a člověka zmiňují Richard Wrangham a Dale Peterson ve své knize „*Demonic Males: Apes and the Origins of Human Violence*“ kde píšou, že šimpanzi jsou klíčem k pochopení chování prvních lidí. (Sapolsky, 2019, s. 274) Wrangham a Peterson jsou zcela přesvědčeni o šimpanzí úloze ve složité skládačce: „*Moderní šimpanzi nejsou jen spolucestující časem a evoluční příbuzní, ale překvapivě vynikající modely našich přímých předků ... Násilí podobné šimpanzimu předcházelo a vydláždilo cestu k lidské válce, dělá z moderních lidí omámené přeživší, kteří přežili nepřetržitý 5 milionů let trvající návyk na smrtelnou agresi.*“ (Ferguson, 2011, s. 255)

Wrangham a Peterson tedy zmiňují, že mezi člověkem a šimpanzem jsou výrazné paralely. Jako největší paralelu zmiňují sociální svět člověka a šimpanze. Patriline, samice stěhující se do ostatních skupin za účelem páření, intenzivní teritoriální agrese, nájezdy na ostatní skupiny, při srovnání chování zjistili, že toto chování je pouze u šimpanzů a lidí. Dodávají: „*Možná že pouze šimpanzi a lidé mají dostatek rozumu, aby si uvědomili výhody odstranění opozice.*“ (Wrangham a Peterson, 1996, s. 20) Wrangham také srovnává šimpanze a pre-státní society, protože zde jedná vidí paralely v chování, ale také proto, že státní society obsahují již mnoho komplikovaných faktorů, jako je hierarchie, mnoho druhů zbraní, aliance, profesionální armáda a další faktory. (Wrangham, 2010, s. 38) Zajímavá paralela mezi lidoopy a člověkem zazní také v knize Jana Zrzavého: „*Proč se lidé zabíjejí*“. Zrzavý předkládá statistiku, že průměrný lidoop má stejnou šanci, že bude zavražděn, jako průměrný člověk. (Zrzavý, 2004, s. 111)

Výše zmíněnou Wranghamovu „největší“ paralelu mezi člověkem a šimpanzem však napadá Ferguson. Kmenové národy (zejména Yanomami) a šimpanzi mají mít prý dle Wranghama společné to, že ženy opouštějí domov a jdou se oženit jinde. Ferguson toto udává na pravou míru a opravuje, že u kmene Yanomami zůstávají jak ženy, tak muži doma. Zároveň myšlenka, že model může být použit jak na šimpanze, tak lovce a sběrače, protože oba žili v patrilokalitě, jde také proti evidenci amerického antropologa Douglase P. Frye, který ve své knize „*The Human Potential for Peace*“ dokazuje, jak velká rezidenční variabilita se u sběračů vyskytuje. (Ferguson, 2011, s. 254) Wrangham také zmiňuje „intenzivní teritoriální agresi“, což je dle Fergusonova jeden velký mýtus, který

nepodporuje jenom Wrangham, ale také Goodall a Ghiglieri. Goodall je totiž toho názoru, že šimpanzi prokazují teritorialitu společně s vražedností, což je s člověkem společné. Ghiglieri zase říká, že: „*územní obrana a válčení jsou v zásadě totožné ve formě a funkci jako u šimpanzů.*“ (Ferguson, 2011, s. 263) Ferguson argumentuje, že u šimpanzů se skupiny často v teritoriu překrývají, na některých lokacích si šimpanzi teritorium brání, někde však nikoli. (Ferguson, 2011, s. 263)

Tuto Wranghamovu teorii kritizuje i Robert Sussman. Ten zmiňuje, že celá teorie předkládá pohled, že pouze 2 zvířata žijí v patrilineárních svazcích, založených na mužské dominanci, vyskytuje se u nich územní agrese a smrtelné nájezdy s vidinou zabít. Těmito dvěma zvířaty mají být šimpanzi a lidé. Dle paradigmatu v knize „*Demonic males*“ sdílí lidé a šimpanzi nutkání k násilí. Tyto myšlenky Sussman ostře kritizuje. Zároveň odmítá jakoukoli paralelu mezi lovem (predátorským chováním) a násilím, protože šimpanzi a lidé nejsou jediní primáti, kteří loví – třeba lemuři také loví malé hady, které následně pojídají, nebo například pavíani, ti také loví malé savce. Zároveň člověk a šimpanz nejsou ani jediní primáti, kteří loví ostatní primáty – například orangutani se živí gibony. (Sussman, 2005, s. 202-203)

Sussman zároveň kritizuje Wranghama, že data o šimpanzím násilí jsou v knize *Demonic Males* nedostatečná a Wrangham se brání, že v době, kdy vyšlo *Demonic males*, bylo mnohem méně informací, než je dnes. Od vydání knihy evidence šimpanzího zabíjení narostla. (Wrangham, 2010, s. 32) Dále Sussman argumentuje, že k zabíjení mezi šimpanzi dochází velmi raritně. (Wrangham, 2010, s. 33) Tímto zároveň míří i proti Wranghamově teorii nevyvážených sil a ptá se, pokud je hypotéza pravdivá, proč k násilí dochází tak raritně. Wrangham se opět brání a zmiňuje, že tato hypotéza říká, že k násilí mezi šimpanzi dojde v případě, že a) poměr sil je zcela nevyvážený a za b) šimpanzi musí být z jiné komunity, tedy v nepřátelském vztahu – u lidí v předstátních societách by to znamenalo být z jiného kmenu. (Wrangham, 2010, s. 36-37) Wrangham však souhlasí s tím, že k zabíjení mezi šimpanzi nedochází často, ale stojí si za svojí paralelou, protože ze současných odhadů dle něj vyplývá, že frekvence zabíjení mezi šimpanzi je podobná jako válečné oběti v předstátních societách. (Wrangham, 2010, s. 33)

Wrangham se také brání proti biologickému determinismu a nesouhlasí s následující kritikou Sussmana, kterou sám cituje a odmítá: „*Pokud jsou lidské problémy, jako je válčení a zabíjení, vnímány jako univerzální, prvotní, adaptivní a přirozené, pak*

... tyto názory se můžou stát v kolektivním nevědomí prakticky neměnnými, což snižuje náš impuls k pozitivní změně.“ (Wrangham, 2010, s. 32) Proti zděděné predispozici k agresivitě šimpanzů se staví i Ferguson. Myslet si, že válečnost je zděděná predispozice stojí proti chápání šimpanzího chování. Je nelogické, aby válečnost či agresivita byly neměnný faktor. Veškeré chování v přírodě je totiž evolučně flexibilní, tak proč by tomu mělo být u válečnosti jinak. Ferguson se také ptá: Jaká je reprodukční výhoda krvežíznivosti oproti neutrálnímu postoji? V čem je nekonečná bojovnost lepší než mít na výběr, co nejlépe funguje pro danou situaci – tedy jestli být agresivní, tolerantní, nebo se vyhnout? (Ferguson, 2011, s. 255)

Wrangham s pohledem Sussmana nesouhlasí a dává jako příklad lidi, jako jsou William James, Jane Goodall, Robert Hinde či David Hamburg, kterým sledování šimpanzí agrese pomohlo v jejich práci. Zároveň Wrangham důrazně zmiňuje, že se chce vyhnout biologickému determinismu. Argumentuje, že pokud je něco biologicky dané, neznamená to přeci, že to nejde změnit. Pochopení, jak biologicky fungujeme, pouze poskytne návod k řešení. (Wrangham, 2010, s. 31-32)

Biolog Robert Sapolsky k celé diskuzi dodává, že zde celkově existuje mylná představa, že člověk pochází z šimpanze. Chce tedy důrazně zmínit, že nepocházíme ze šimpanze, ani jiného dosud známého živočicha, avšak jen sdílíme se šimpanzi společného předka, který žil před cca 5 mil. lety. (Sapolsky, 2019, s. 316) Ze slov Sapolského můžeme však nabýt dojmu, že se šimpanzem máme „jen“ společného předka před 5 mil. lety. Tento „jen“ společný předek je však dle Wranghama klíčový, protože mezidruhové násilí se dle něj mohlo vyskytovat u šimpanzů a lidí až právě k tomuto společnému předku. (Wrangham, 2010, s. 41) Wrangham je také nařknut Sapolským za výběrovost dat. Další kritika Sapolského zmiňuje, že Wrangham spojuje lidské násilí s gorilami, díky infanticidě, kterou gorily provozují, ale gorily samy o sobě agresivní dle Sapolského nejsou, zároveň Wrangham ignoruje například bonoby, kteří vykazují mnohem nižší míru násilí a sdílí stejný počet genů s člověkem jako šimpanz. (Sapolsky, 2019, s. 275) Šimpanz bonobo je popisován jako primát, který se vzdal válčení a miluje mír. Sussman a Hart také vysvětlují, že samice bonoba vytváří aliance, které vyvažují poměr sil mezi samicemi a samci. Zároveň si samice vybírají, na rozdíl od šimpanzů, neagresivní jedince. (Sussman, 2005, s. 211)

Wranghamova kniha *Demonic Males* stojí dle Sussmana pouze na 2 argumentech: šimpanzi mají blíže k člověku než třeba gorilám a šimpanzi jsou dobrým modelovým živočichem, protože má blízko k našemu společnému předku a je relativně nepozměněn. Sussman na to reaguje další kritikou a předkládá názor, že genetické příbuznosti stále nejsou dořešeny a zároveň ani druhý výrok není pravda, protože šimpanzi procházeli evolucí tak samo jako lidi a říct, že prehistorický šimpanz je jako dnešní šimpanz není pravda. I kdyby šimpanz byl dobrým modelovým organismem, tak si lidi i tak mohli vyvinout své originální chování. (Sussman, 2005, s. 206) S touto námitkou Wrangham naprosto souhlasí a potvrzuje, že i kdyby byl šimpanz dobrý modelový organismus pro hominidy, neznamená to, že lidé nutně musí sdílet určité specifické chování. (Wrangham, 2010, s. 42)

Ferguson je v otázce šimpanze jakožto modelového organismu ještě skeptičtější a přidává se k názoru, že šimpanzem nelze nahradit zcela představu společného předka: „*Je zřejmé, že dnes nežije druh, který by představoval našeho společného předka před 5-6 miliony lety.*“ (Ferguson, 2011, s. 256) Pokud chceme mít představu ohledně společného předka, tak poslední společný předek člověka a šimpanze byl podroben behaviorální syntéze v roce 2008 v „*Journal of Anatomy*“ a bylo prokázáno, že u tohoto předka se vyskytovaly behaviorální variace, sebeuvědomění a potlačování reakcí ve prospěch sociální tolerance. Také nález 4,4 milionu let stará fosilie *Ardipithecus ramidus* ukázal díky menším špičákům, že se zde nevyskytoval konflikt mezi samci na rozdíl od ostatních primátů. Fergusonovým závěrem tedy je, že šimpanzí agresivita nevysvětluje lidskou agresivitu a jedná se pouze o analogii. (Ferguson, 2011, s. 256)

Další pohled na tuto problematiku poskytl Jan Zrzavý. Otázka, jestli zvířecí chování souvisí s tím lidským, není zcela ano či ne, ale dle Zrzavého „jak kdy“ a „nakolik“. Zrzavý i tak podporuje myšlenku, že šimpanzi a člověk spolu velice souvisí, oddělili se před 6 miliony lety a máme společných 95 % procent genů. V jeho knize zazní, že není lidské chování, které by nebylo v nějaké formě u šimpanzů. V šimpanzích společnostech můžeme hledat kořeny toho, co vidíme u lidí. Zároveň některá zvířata (například mravenci) na rozdíl od šimpanze toho o člověku řeknou málo. Zrzavý zároveň dodává, že vraždu vynalezli naši předkové ještě před tím, než se stali lidmi. (Zrzavý, 2004, s. 21-24) Svůj názor končí slovy: „*Zvířata jsou taková hloupí lidé, nikoli stroje, a – jinými slovy – lidé jsou taková chytrá zvířata.*“ (Zrzavý, 2004, s. 23)

Na to, jestli šimpanz může sloužit jako modelový organismus také reaguje Douglas P. Fry. Ten se zaměřuje především na válečné konflikty a je toho názoru, že by se každý druh měl studovat samostatně, tedy válka u lidí by se měla studovat na lidech a válka šimpanzů na šimpanzích. Na tyto výroky však reaguje D. Mullins z Oxfordské univerzity a píše, že ačkoli Fry k tomuto vyzývá, on sám používá primatologická data jako základní kámen svého shrnutí. (Mullins, 2015, s. 242)

Z diskuze je zřejmé, že zde existují velice odlišné názory, ať už se jedná o přesvědčení, že šimpanz je klíčem k pochopení prvních lidí, až po názor, že člověk a šimpanz by se měl studovat samostatně. Otázka, do jaké míry jsou šimpanzi agresivní, popřípadě do jaké míry nám říká šimpanzí agresivita o agresivitě lidské je tedy stále nedořešená a není zde jeden ustálený pohled na tuto složitou problematiku.

3 Agresivita a násilí u lovců a sběračů

Abychom mohli pochopit agresivitu člověka z pohledu evoluce, je potřeba se podívat do daleké historie, kdy člověk byl ještě v kmenovém uspořádání jako lovec a sběrač. Pochopení chování lovců a sběračů je klíčové, protože 95 až 99 procent času byli hominidi lovci a sběrači. (Sapolsky, 2019, s. 274) Jací tedy byli první lidé? Vyskytovala se u lovců a sběračů válka? Dá se konstatovat, že se násilí a válečnost vyskytovala u lidí už od nepaměti? Robert Sussman a Donna Hart zmiňují, že tyto otázky rozdělily diskusi na 2 proudy. Jeden proud vidí původního člověka jako krvežíznivého zabijáka, druhý zase jako rousseauovského zastánce míru. Moc centristických názorů tedy v této debatě nenajdeme. (Sussman, 2005, s. 191) Na začátku celé diskuse převládala spíše verze zabijáckého původního člověka. S přibývajícimi nálezy fosilií lidských předků a objevem v 50. letech, že „Piltdownský člověk“ byl podvrh, se nastartovala nová rekonstrukce chování člověka. Tato rekonstrukce byla již více inspirována našimi hominidními předky, často za použití primátích modelů. (Sussman, 2005, s. 192)

3.1 Lovecká teorie aneb „Člověk lovec“

Jak již bylo zmíněno, na počátku převládal pohled původního krvežíznivého člověka. Odkud se však tato krvežíznivost a válečnost vzala? Mnohými autory zmiňována, ale také mnohými autory zavrhaná teorie říká, že lovecká minulost člověka ve stádiu lovce a sběrače je pramenem agresivity a válečnosti. Teorie samotná je na stole již delší dobu. Například v roce 1772 se evoluční teoretik James Burnett přiklonil k verzi člověka zabijáka, kdy popisuje, že jakmile byl člověk dotlačen k tomu, aby začal lovit, přesně tímto momentem se z něho stalo krvežíznivé zvíře, horší než cokoli jiného a jedině, co dokáže člověka spoutat jsou mravy a zákon. (Sussman, 2005, s. 194)

Hlavními moderními příznivci této teorie jsou Richard Wrangham a Dale Paterson ve své knize „*Demonic Males*“. Wrangham spojuje loveckou minulost lidí s přirozeným sklonem k násilí. Tuto spojitost mezi lovem a sklonem k násilí sdílíme s šimpanzi. Teorii podpořil i antropolog Craig Stanford ve své knize „*Hunting Ape*“ a také Michael Ghiglieri v knize „*The Dark Side of the Man*“. (Sussman, 2005, s. 193) Wrangham zároveň věří, že touha po zabíjení (která souvisí se sobeckým genem) a lov jsou úzce spojeny. Zároveň je toho názoru, že právě touha po zabíjení je výchozí bod, z kterého vzešel lov. (Sussman, 2005, s. 205)

Dalším příznivcem této teorie je antropolog a průkopník v oblasti primatologie S. L. Washburn. Ačkoli jeho teorie je již dosti zastaralá a nereflektuje současnou situaci, dle Fromma se jednalo o jednu z největších autorit v této oblasti, a tak je příhodné krátce zmínit jeho pohled. Washburn si tedy klade otázku, jaký prehistorický předchůdce člověka způsobil „pád lidstva“. Nabízí odpověď, že se jedná právě o „člověka lovce“. Vysvětluje, že člověk strávil 99 % svého času jako lovec a sběrač, takže současný člověk je výsledkem úspěšného přizpůsobení se lovu. Dále zmiňuje, že člověk má psychologii masožravce, kterou získal před 500 tisíci lety. Tato touha po mase způsobila propátrávání dalších oblastí. Zvědavost, agresivita a touha po dominanci jsou tedy lidoopům vlastní. (Fromm, 1997, s. 136-137)

Washburn, je také toho názoru, že psychologie masožravce jasně souvisí s nutkáním k zabíjení. Jelikož je člověk lovec, má potěšení z lovu. Dle jeho slov se lidé radují ze zabíjení a mučení. Washburn pokračuje, že lidé mají také potěšení z pohledu na utrpení jiných zvířat. Jako argument předkládá výčet mnoha kultur, u kterých probíhají veřejná bití a mučení. Jako další argument pokládá „zabíjení jako sport“, kdy například rybáři používají nejlehčí pruty, aby tím zvýšili pocit své zručnosti a prodloužili tím utrpení ryb. Dále Washburn pokračuje s tím, že válka je pro lidi důležitá, a dokonce i potěšením, protože se jedná o zdroj osobní slávy. To, že je teorie platná a člověk je předurčen k lovu souvisí dle jeho slov i s tím, že se chlapci učí lovu a rybaření velice snadno. (Fromm, 1997, s. 137-138)

Antropolog a paleontolog Raymond Dart také podporuje loveckou teorii a říká, že lovecká minulost člověka je kolébkou násilí a agresivity. Až poeticky popisuje, jak masožravost souvisí s násilím, jak nás zabítí nějakého stvoření a trhání masa kousek po kousku ovlivnilo. Z tohoto důvodu se lidská krutost vůči ostatním dá vysvětlit pouze z hlediska masožravosti a kanibalismu. (Sussman, 2005, s. 193) Ještě dále v poetičnosti zašel Robert Ardrey, spisovatel a popularizátor Dartovy teorie. Ten je toho názoru, že lidská válečná povaha a krvežíznivost není hříchem, jak se může prvotně zdát. Člověk je totiž přirozeně predátor s instinktem pro zabíjení. Tato válečnost a potřeba panovat však zapříčinila úspěchy dnešního západního člověka. Jedná se o sílu, kterou popisuje, jako sílu Kainových dětí. (Sussman, 2005, s. 194) Teorii člověka lovce zpopularizoval také Craig Stanford. Stanford nicméně tuto teorii malinko poupravil a je toho názoru, že klíčovým prvkem lidské násilnosti není lov, ale dělení se o maso. (Sussman, 2005, s. 212)

Dalším autorem v pořadníku je zoolog a etolog Konrad Lorenz. Ten, ačkoli teorii člověka lovce odmítá, paradoxně dochází ke stejnému závěru, tedy že člověk je predisponován k zabíjení. Lorenz se opírá o různé antropology, kteří studovali *Australopithecus*. Ti předkládají teorii, že tito předci v člověku zanechali dědictví „dravčí přirozenosti“ právě z toho důvodu, že lovili. Lorenz však namítá, že člověk tuto „dravčí přirozenost“ nemá, protože je pouhým neškodným všežravcem. Paradoxně to pro člověka neznamena nic dobrého. Jelikož jsme od přirozenosti neškodní všežravci a nebyli jsme stvořeni k lovu a zabíjení, nemáme tak silné mechanismy jako profesionální dravci, které by nám mohly zabránit zabít příslušníka vlastního druhu v případě, kdy se nám dostane do ruky smrtící zbraň. Na této teorii jde vidět, že ačkoli teorie „*Man the Hunter*“ není platná, stále směřuje k pochmurnému obrazu člověka. (Lorenz, 1992, s. 202-203)

Důležitou roli lovu vidí i americký biolog a jeden ze zakladatelů sociobiologie E. O. Wilson jenž říká, že člověk je jeden z mála živočichů, kteří loví zvířata větší, než jsou oni sami. Za to může skupinový lov, který provozují například také lvi, hyeny či vlci. U primátů loví v tlupách pouze šimpanzi. Lidé se podobají čtyřnohým masožravcům, tedy loví a potravu si skladují do zásoby, rozdělují si práci, provozují kanibalismus a chovají se agresivně ke konkurentům. Tento styl života potvrzují nalezené kostěné a kamenné nástroje. (Wilson, 1993, s. 86-87)

Na celou teorii „*Man the Hunter*“ se samozřejmě svrhla velká vlna kritiky ze všech směrů. Například Ferguson považuje celou teorii „*Man the Hunter*“ za jeden velký mýtus. (Ferguson, 2011, s. 260) Dle jeho slov jsou všechny teorie typu „*Man the Hunter*“, teritorialita, etnocentrismus a další jen fádňivé teorie, které nesouvisí s tím, co máme zakódováno v genech. Osobní názor Fergusonova tedy je, že zde neexistují žádné predispozice k válce či proti válce. (Ferguson, 2011, s. 264) Celou teorii jako mýtus vidí i samotný Robert Sussman. Dle jeho slov nejsou data přesvědčivá, a tedy dochází k názoru že: „*Jsem nucen věřit, že Man the Hunter je mýtus, a že lidé nemusí být nutně náchylní k násilí a agresii.*“ (Sussman, 1997, s. 18) Celkově Sussman kritizuje modely, zaměřující se na evoluci hominidů, protože jsou buď pouze založené na šimpanzích, nebo vylepšenou verzí „*Demonic Males*“ z 50. a 60. let. (Sussman, 2005, s. 213)

Dalším odpůrcem je Matt Cartmill, antropolog, který studoval lidský lov. Cartmill považuje „loveckou teorii“, tedy že lov lidí je spjatý s přirozeným sklonem k agresivitě, za pesimistickou a zbytečně zobrazující člověka jako krvežíznivé stvoření. Zároveň

upozorňuje, že pohled Raymonda Darta není nic nového, protože dle jeho názoru Raymond Dart čerpá z dřívějších řeckých či křesťanských hodnot – jako důkaz zmiňuje fakt, že práce Raymonda Darta začíná citátem kalvinistického kněze. Tento citát říká, že ze všech zvířat je člověk zvíře nejhorší a nejkrutější nepřítel. (Sussman, 2005, s. 193) Zároveň Cartmill upozorňuje, že raní křesťanští filozofové věřili ve svobodnou vůli člověka, avšak tato vůle dává člověku možnost jednat správně či nikoli. Upozorňuje také na velkou symboliku prvotního hříchu. Tyto 2 faktory dle jeho názoru stále ovlivňují vědecké pohledy na raného člověka. (Sussman, 2005, s. 194) Podobný pohled má i Fry, ten argumentuje, že převládající popis války není založen na vědeckých datech a je ovlivněn západní kulturou a náboženstvím (Mullins, 2015, s. 243) Proti pohledu Cartmilla a Fryho se však brání Wrangham a vymezuje se proti názoru, že jeho teorie má hodně společného s křesťanskou etikou a pohledem na člověka. Wrangham upozorňuje, že tyto analogie s křesťanskou etikou jsou přehnané. (Wrangham, 2010, s. 43)

Velmi obsáhlou kritiku nabízí také psycholog, filozof a sociolog Erich Fromm, ten chce reagovat na Washburna a říká, že je logické, že zde existují lidi, kteří mají potěšení ze zabíjení, To však jen vypovídá o tom, že zde existují sadističtí lidé a kultury tak samo, jako lidé nesadističtí. Sadističtí lidé jsou většinou frustrováni a jsou dle Fromma ze sociálních vrstev s málo životním uspokojením. Může se taky jednat o vládnoucí vrstvy, které si tímto udržují postavení, popřípadě se může jednat o jednání z pomsty. (Fromm, 1997, s. 138) Představa, že by lov vedl k zálibě v zabíjení, je tedy zcela nepřijatelná. Lovcům totiž nepřináší zabíjení žádnou radost, naopak se zvířaty náležitě soucítí. Zároveň lov rozvíjí mnohem více vlastností, než jen schopnost „zabíjet“. Fromm argumentuje citací amerického antropologa Williama S. Laughlina, který sice vidí lov jako převládající vzor chování lidí, avšak lov u člověka zakořenil schopnost řešit problémy, ne však schopnost zabíjet. (Fromm, 1997, s. 138-139)

Motivem lovců nebylo absolutně potěšení ze zabíjení, ale právě možnost učit se novému. Je pravda, že se mládež dokáže učit lovu velice snadno, avšak mládež lze zaujmout mnoha různými činnostmi, tedy děti se učí relativně rychle všemu možnému. Názor Washburna je tedy naivním přístupem k chování člověka. (Fromm, 1997, s. 140) Jestli se však něco zakódovalo do genů člověka díky lovu, tak je to spolupráce a sdílení potravy. Avšak je pravděpodobné, že lov žádné genetické změny nezpůsobil, a pokud ano, je velmi pravděpodobné, že byly potlačeny kulturou. (Fromm, 1997, s. 141)

Názor Fromma vychází z pozorování života existujících primitivních lovců a sběračů. Pozorování dokazuje, že u těchto skupin lov nevede k destruktivitě či krutosti, naopak jsou neagresivní ve srovnání s moderním člověkem. (Fromm, 1997, s. 142) Zároveň Fromm zmiňuje i dalšího autora, který kritizuje loveckou teorii. Tímto autorem je britsko-americký antropolog Colin M. Turnbull a ten je totožného názoru, že samotný lov není agresivní činnost, naopak lovci náležitě cítí soucit a respekt k přírodě. (Fromm, 1997, s. 143)

Zajímavé argumenty a zjištění přichází také od Adrienne Zihlman, antropoložky z „*Univerzity of California*“ v Santa Cruz. Ta se zaměřila na prozkoumání ženské role našich předků. Ačkoli byla studentkou výše zmíněného Sherwooda Washburna, zastánce teorie „*člověka lovce*“, došla k zcela opačnému názoru a oponuje svému učiteli. Společně s etnografkou Nancy Tanner se zaměřily na nástroje, které byly používány sběrači a šimpanzi. Většina nástrojů, které šimpanzi používají, neslouží k lovu, ale ke sběru potravy a samice šimpanzů tyto nástroje používají častěji než samci. Většina potravy je získávána sběrem, lov zaujímá velmi malou část. Co se týče „moderních“ nálezů lidských nástrojů, ty opět byly převážně zaměřeny na sběr než na lov, a opět Zihlman tvrdí, že tyto nástroje byly vyráběny a používány více ženami než muži. Co se týče potravy, kolem 60-90 % bylo nasbíráno ženou, ne mužem. (Sussman, 2005, s. 214-215)

3.2 Lorenzova teorie aneb „Člověk slabý“

Další zajímavá teorie, která má za cíl vysvětlit a představit obraz, jak člověk ke své krvežiznivosti přišel, je teorie Konrada Lorenze. Tato teorie je staršího data, avšak měla velký vliv a díky čtivosti Lorenzovy knihy byla i dobře zpopularizována široké veřejnosti.

Jak se dívá tato teorie na válečnost prvních lidí? Lorenz v minulých kapitolách své knihy „*Takzvané zlo*“ zmiňoval, že u sociálně žijících zvířat vznikly mechanismy, které brzdí a blokuje agresí. Tyto mechanismy jsou nejvyvinutější u zvířat, které jsou schopné jednoduše zabít druhé zvíře. Jako příklad udává havrana, který jedním klovnutím vyklovne oko dalšímu havranovi, popřípadě vlka, který jedním útokem zasáhne tepnu druhého vlka. Avšak holub, zajíc, nebo šimpanz nejsou schopni zabít svého druha jednou ranou či kousnutím, takže se tyto zábrany u těchto druhů nevyvíjely, protože relativně nebyl důvod. Zároveň jsou tyto zvířata přizpůsobena k útěku v těchto konfliktních situacích. Lorenz zmiňuje, že v nepřirozených podmínkách, kdy nemůže oběť uniknout,

dojde k pomalému zabití příslušníka stejného druhu. Za příklad dává hrdličku, která dokáže ubít druhou hrdličku k smrti. Lidský předek společný se šimpanzem měl však dle Lorenza tyto zvířecí instinkty a měl stejné zábrany zabíjet jako ostatní zvířata. (Lorenz, 1992, s. 201-202)

V prehistorii lidstva zde tedy nebyly nutné žádné mechanismy, které by zabráňovaly smrtelnému úderu u člověka, protože člověk mohl pouze kousat, škrábat, či škrtnout, takže ke smrtelnému úderu relativně nemohlo dojít. (Lorenz, 1992, s. 203) Člověk byl tedy stvořen slabý, neschopný zasadit smrtící útok. Z toho důvodu ho příroda neobdarovala mechanismy, které by zabránily usmrcení jedince stejného druhu. Avšak jakmile člověk objevil nástroje a umělé zbraně, tato rovnováha byla narušena, protože člověk neměl mechanismy, které by blokovaly smrtelný útok, ale zároveň měl v ruce smrtelnou zbraň. Člověk má v této fázi velkou vznětlivost lidoopa a máchá kolem sebe ostrým klínem. (Lorenz, 1992, s. 203) Wrangham a Peterson z těchto závěrů vyvozují, že lidé byli inteligentní natolik, aby použili nástroje jako zbraně, což přímo vedlo ke vzniku války. (Wrangham a Peterson, 1996, s. 18) Avšak představu slabého člověka neschopného zasadit smrtící úder se oba výše zmínění autoři snaží opravit, protože ačkoli se může zdát, že lidé nemají těla biologicky přizpůsobena k boji, není tomu tak. Lidé jsou přizpůsobeni k boji, ale jinak než ostatní primáti. (Wrangham a Peterson, 1996, s. 20)

To, že člověk začal používat nástroje, zbraně, oblečení a další vymoženosti také znamenalo, že se vymanil z vnějšího ohrožení: „*Selekce působila na naše předky mnoho tisíc let – totiž během celé starší doby kamenné. Lidé dosáhli toho, že silou svých zbraní, oblečením a sociální organizací zmírnili zvnějšku hrozící nebezpečí – totiž vyhladovění, zmrznutí a ohrožení velkými šelmami. Jakmile tato nebezpečí přestala být podstatnými selektivními faktory, začala působit zlá vnitrodruhová selekce. Faktorem, který nyní poháněl výběr, byla válka mezi nepřátelskými lidskými hordami.*“ (Lorenz, 1992, s. 43) Lorenz například zmiňuje naleziště opočlověka čínského, právě vedle prvních stop použití ohně byly také nalezeny opálené lidské kosti. (Lorenz, 1992, s. 201)

Lorenz dodává, že je možné spekulovat o tom, že první člověk – člověk cromagnonský (mladopaleolitický *Homo sapiens sapiens*) měl podobné instinkty a sklony jako my a neliší se od dnešních Papuánců. Dává domněnku, že tito lidé byli v neustálém válečném stavu a ve stavu mírného lovu lebek – došlo k zabití pár lidí, když

se někdo vyskytl na jejich území. Tito lidé bojovali proti ostatním kmenům, takže si vybili svoji agresivitu na jiné skupině než vlastní. (Lorenz, 1992, s. 209)

3.3 Teorie „Člověk teritoriální“

Dalším vysvětlením, proč by lovci a sběrači měli válčit, může být přirozená teritorialita. Termín teritorialita zazněl již v předešlých kapitolách. Především jsme psali o tom, že právě teritorialita je dle různých autorů důležitou analogií mezi chováním člověka a šimpanze. Není tedy divu, že se teritorialita dostává i do teorie ohledně válečnosti lovců a sběračů. Například Goodall, Wrangham, Ghiglieri a další mluví právě o úzké spojitosti mezi válkou a teritorialitou. Ferguson argumentuje proti této myšlence a zmiňuje, že ačkoli je válka a zisk území někdy v korelaci, teritorialita není vysvětlením pro válku, spíše proměnnou, jež musí být ještě dodatečně vysvětlena. (Ferguson, 2011, s. 264). Ačkoli si tedy Ghiglieri stojí za tím, že teritorialita je skoro vždy důvodem války, Ferguson silně oponuje s názorem, že kdokoli se zajímá o antropologii války, bude jistě tvrdit, že tento pohled není pravdivý. (Ferguson, 2008, s. 172)

Ferguson nekritizuje pouze myšlenku teritoriality, kterou Ghiglieri nabízí, ale také samotný přístup a práci Ghiglieriho. Je totiž toho názoru, že Ghiglieri se snaží prezentovat ponurý názor na člověka a to tím, že jeho kniha byla šikovně poskládaná z různých citátů, studií a autorit tak, aby přesvědčila čtenáře, že jsou lidi na kost špatní. (Ferguson, 2008, s. 173)

Názor Goodallové, Wranghama a Ghiglieriho v otázce teritoriality na druhou stranu podporuje i Wilson, ačkoli teritorialita v jeho podání spíše souvisí se zdroji potravy než s potřebou vlastnit území jako takové. Píše tedy, že tlupy lovců sběračů jsou agresivní, teritoriální a brání své území, kde se nachází jejich zdroje. Také indiáni Guayakí (Paraguay) brání své lovecké domény, nebo indiáni Washoe z USA bojovali s jinými tlupami v jejich teritoriu. Dokonce u kmene Nyae Nyae věřili na právo zabít, pokud někdo sbírá v jejich teritoriu. (Wilson, 1993, s. 106) Zároveň Rada Dysonová-Hudsonová a antropolog Eric A. Smith zjistili, že bráněné teritorium lovců a sběračů je územím hospodářsky nejvýznamnějším. (Wilson, 1993, s. 107)

Zároveň cituje antropologa Williama Durhama, ten definoval tři hypotézy na základě studia indiánů Mundurucú a primitivních forem válek. Předkládá tři hypotézy, proč by primitivní společenstva měly vést války. Jedná se o: 1. kulturní jev nezávislý na reprodukci či přežití, 2. jde o udržení dlouhodobé úspěšné reprodukce a tím zvýšení

genetické zdatnosti lidí, 3. lidé bojovali pro zisk skupiny více než pro svůj vlastní zisk. Vypadá to, že na kmen Munduruců nejvíce sedí hypotéza 2, tedy bojovali o zdroje bílkovin, což byla lovná zvěř. Boje s ostatními kmeny byly pravděpodobně o zdroj obživy. (Wilson, 1993, s. 110-111) Tvrzení o potřebě masa jakožto obživy může být napadnuté faktem, že pouze malá část potravy pochází z masa. Například antropolog z Torontské univerzity Richard B. Lee ve své studii 68 společností lovců a sběračů shledává, že pouze 1/3 potravy je čerstvé maso, avšak co je důležité je to, že se jedná o nejžádanější typ potravy, protože obsahuje nejvíce bílkovin. (Wilson, 1993, s. 86)

U. H. Stewart se na druhou stranu staví proti krvežíznivosti lovců a sběračů a taky proti myšlence jakékoli teritoriality. Jeho závěry říkají, že je otázkou, zdali kmeny sváděly boje, ale je spíše pravděpodobné, že boje byly velice neobvyklé. Stewart také uvádí, že nezná jediný případ, kdy by sběrači hájili své území proti jinému kmeni. (Fromm, 1997, s. 152-153) Samotný Fromm se přidává na stejnou stranu a zdůrazňuje, že zde nejsou ekonomické podněty pro válku. Fromm také předkládá argument kulturního a sociálního antropologa E. R. Service: poměr narození a úmrtí u lovců a sběračů je vyrovnaný, takže se jen zřídka může stát, že by skupina potřebovala dobývat území, aby získala více prostoru. (Fromm, 1997, s. 151-152) Avšak Wilson mluví spíše o potravě, která je klíčovým prvkem k agresivní teritorialitě. Proto Fromm cituje amerického antropologa M. D. Sahlinse a ten říká, že zde existuje představa, že agresivita primitivních lovců a sběračů je důsledkem života v době kamenné, kdy lidé byli vystaveni konstantnímu tlaku, hmotnému nedostatku a hladovění. Toto Sahlins kritizuje a dává věci na pravou míru, tedy že lidé v této době žili v blahobytné společnosti a všechny potřeby byly snadno uspokojitelné. Dá se říct, že se měli lépe než v průmyslové době. Sběr potravy nebyl náročný, a tím pádem byl hlad vzácný. Zároveň měli více volného času než lidé v dnešní společnosti. Všechny potřeby byly lehce uspokojitelné, a to díky myšlence, že buď musíme hodně vyrobit v případě velké potřeby, nebo budeme málo požadovat. Představa, že nedostatek potravy a stres vedl k agresivitě, je tedy dle Sahlinse mylná. (Fromm, 1997, s. 149)

3.4 Člověk jakožto ušlechtilý divoch

Z výše uvedených teorií, které se snaží představit obraz válečných lovců a sběračů by mohl mít čtenář dojem, že všichni odborníci v tomto oboru jsou škarohlídové a typičtí podporovatelé „hobbesovského modelu“, kdy člověk je člověku vlkem. Bude tedy fér,

pokud představíme i druhou stranu mince – „rousseauovský pohled“. Jedná se tedy o idylický pohled na primitivního člověka, jakožto ušlechtilého divocha, který sedí v ráji mimo civilizaci, nic mu nechybí a spory vyřeší tím, že místo toho, aby popadl ostrý klín, radši si svoji zlost vybijí sportem se svými druhy.

Tuto představu ušlechtilého divocha, který se postupně začal kazit, a právě civilizace přinesla nesvár, krásně popisuje Erich Fromm. Fromm celkově kritizuje ty, kteří se staví na stranu démonizace lovců a sběračů. Například cituje Washburna a říká, že se přesně jedná o typické klišé: „*Téměř každá lidská společnost považovala za žádoucí zabijení příslušných lidských společenstev*“. (Fromm, 1997, s. 140) S tímto a tomuto podobnými výroky Fromm nesouhlasí a je toho názoru, že boje mezi primitivními lovci byly charakteristicky nekrvavé. (Fromm, 1997, s. 140) Tomuto pacifismu však dle M. D. Sahlinse, muselo předcházet to, že se člověk kdysi oprostil od dominance za vzniku spolupráce. (Fromm, 1997, s. 143)

Zároveň Fromm čerpá z knihy „*Lovci (The Hunters, 1966)*“ od E. R. Service. Ten popisuje život těchto lovců. Co se týče potravy, pouze ¼ potravy pocházela z lovu, zbytek pocházel ze sběru. Co se týče dominance, lovci a sběrači se v tomto liší od lidoopů. Není zde žádná dominance založená na hierarchii či síle. Jediná převaha je stáří či moudrost. U lidoopů vede síla a dominance k většímu množství potravy a zároveň k více samicím. Toto u lovců a sběračů nenajdeme, jedná se totiž o nejrovnostářštější společnost. Všechno se odvíjí od spolupráce. (Fromm, 1997, s. 143-144, 146) Zároveň pokud někdo porušuje pravidla skupiny, je ze skupiny vyloučen. V krajních případech zabít, ale tato situace je velmi vzácná. Spory ve skupině jsou celkově vzácné. Rozpory mezi jednotlivci řeší třetí osoba, která pomůže rozřešit problém a usmířit se. Popřípadě se řeší spory na základě závodů, sportovního utkání, reálného boje, pěveckého zápasu, popřípadě hodů oštěpem. (Fromm, 1997, s. 148-149)

Fromm také vychází z dat dnešních primitivních lovců. O těch říká, že se hobbesovská povaha, tedy krutost, destruktivita a antisociální chování u těchto lovců nevyskytuje. (Fromm, 1997, s. 142) Dodává: „*Tato fakta jsou v jasném rozporu s hobbesovou představou o vrozené agresivitě lidí, která by vedla k boji všech proti všem, kdyby si stát neponechal monopol na moc a trest a kdyby tak nepřímou neuspokojoval potřebu pomsty vůči pachatelům zločinu.*“ (Fromm, 1997, s. 148)

Také je důležité rozlišovat mezi nižšími primitivními kmeny a vyššími primitivními kmeny – tyto konflikty se dají označit za „válku“ a z toho vyvodit, že válka byla u lidí odjakživa, avšak tím bychom přehlédli rozdíl mezi válkami nižších primitivních kmenů, vyšších primitivních kmenů a civilizovaných národů. „Válka“ u primitivních nižších kultur na rozdíl od civilizované kultury není centrálně organizovaná, nemají vůdce, jsou velmi vzácné a nejde v nich o území či vyvraždění co největšího počtu lidí. (Fromm, 1997, s. 151-152)

Fromm také přináší objevy politologa Q. Wrighta. Ten hovoří o tom, že čím je člověk rozvinutější, tím je více bojechtivý, a komentuje to slovy: „*kdyby destruktivita byla člověku vrozená, museli bychom pozorovat tendenci opačnou*“. (Fromm, 1997, s. 154) Tezi, že čím je člověk rozvinutější, tím je více bojechtivý, podpořil i britský sociolog M. Ginsberg. Dle jeho slov se válka rozmáhá s ekonomickým rozvojem, nižší primitivní národy jsou mírumilovnější, k bojům samozřejmě dochází, ale mají malý rozsah. Ginsberg nechce podporovat představu idylického mírumilovného primitiva, avšak stojí za názorem, že vrozená agresivita není v lidské povaze. (Fromm, 1997, s. 154) Dle Fromma je tedy válka kulturní, a ne vrozená záležitost. (Fromm, 1997, s. 155)

Další autorkou, která se staví proti vrozené válečnosti člověka, a je citována v práci Fromma, je i kulturní antropoložka R. Benedictová. Ta píše: „*Je to naprosté nepochopení, když připisujeme tento chaos (válku) biologické potřebě člověka táhnout do boje. Chaos je lidské dílo*“. (Fromm, 1997, s. 155) Fromm zhodnocuje všechny výsledky a o člověku uzavírá téma: „*pravděpodobně nebyl tou brutální, destruktivní, krutou bytostí a prototypem „člověka zabijáka“, jak ho známe z pozdějších stádií vývoje.*“ (Fromm, 1997, s. 155)

Člověk nebyl krvežíznivý válečník v období lovců a sběračů, ale také v období neolitické revoluce. Jako argument pro neagresivitu člověka v tomto období stojí neolitické město Çatal Hüyük. Toto neolitické město bylo jedním z nejvyvinutějších měst té doby. Nachází se v Anatolii a nejstarší vykopávky z této oblasti pochází asi z roku 6500 př. Kr. Během 800 let existence tohoto města nebyl z vykopávek pozorován žádný důkaz o drancování či masakru, zároveň zde chybělo násilí a při analýze stovek koster, nebyl nalezen jediný případ násilné smrti. (Fromm, 1997, s. 157, 159) Důvodem pacifismu v tomto neolitickém městě může být fakt, že neolitická sídliště v Anatolii byla

matriarchálního charakteru. Fromm předkládá názor, že dle údajů lze konstatovat, že neolitická společnost byla bez vyslovené agrese. (Fromm, 1997, s. 161)

K argumentu matriarchální struktury a snížené agresivity se přidává i Johann Jakob Bachofen. Uvádí, že matriarchální státy jsou známé neexistencí konfliktů. O matriarchálních národech říká: „*považují za zvlášť velké provinění, když někdo poraní svého bližního, a dokonce i zvíře*“. (Fromm, 1997, s. 162)

U neolitické společnosti nebyla příležitost, aby se vyvinula touha po majetku, protože soukromý majetek neexistoval, tedy celkově způsob života podporoval spolupráci a mír. Myšlenka využití fyzického násilí proti druhému člověku by byla pro tuto společnost absurdní. (Fromm, 1997, s. 163) Otázkou však je, do jaké míry nám chování existujících primitivních kmenů říká o lidech před 40 až 50 tisíci lety. Fromm si však myslí, že do jisté míry určitě, jelikož homo sapiens se anatomicky či neurofyzilogicky nezměnil. (Fromm, 1997, s. 142)

3.5 Důkazy o válečnosti prvních lidí

Lovecká teorie je určitě zajímavá už jen z toho důvodu, že ačkoli se může zdát jako jeden velký mýtus a spíše záležitost populárně naučné literatury, který chce poeticky vyličít „jak člověk přišel ke krvežíznivosti“, tato teorie hluboce zakořenila v diskusi ohledně lidské agresivity. Také teritorialitu, popřípadě argument, že člověk se nenarodil s mechanismy, které mu brání vraždit, bylo určitě potřeba zmínit. Zároveň slova Ericha Fromma nám mohla dát víru, že vážně nepocházíme z válečníků, ale z mírumilovných divochů. Pojdme se však pokusit vyličít násilnost a válečnost lovců a sběračů více pomocí statistiky, empirických dat a pozorování dnešních primitivních kmenů.

Diskuse se zde opět dělí do dvou táborů, jeden tábor chce lovce a sběrače pacifikovat, nebo alespoň poukázat na to, že válka byla neobvyklá, druhý tábor chce dokázat opak, tedy že lovci a sběrači válčili intenzivně od nepaměti. Na jaké straně se tedy nachází pravda?

Do 70. let 20. století se říkalo, že lovci a sběrači jsou mírumilovní a rovnostářští. Za představitele takových mírumilovných lovců a sběračů byli předkládáni !Kungové, neformálně křováci, ti byli představeni v knize Elizabeth Marshallové Thomasové z roku 1959 „*The Harmless people*“. V roce 1978 Carol Emberová z Yaleovy univerzity ve své práci shrnula nové výsledky, tedy že lovci a sběrači zabíjeli. Průměr zabíjení byl okolo

15 %, což je více než v dnešní společnosti. (Sapolsky, 2019, s. 277) Také Wilson reaguje na závěr Marshallové ohledně „neškodných lidí, kteří neznají válku.“ Před 50 lety, kdy byla populace kmene hustší, měl kmen !Kung stejnou míru zabití na osobu jako Detroit. Zmiňuje také kmen Semajů z Malajsie, tento kmen byl také vnímán jako velmi mírumilovný, neznají slovo pro „zabít“ a zabíjení se u nich nevyskytuje. Při naverbování do britské armády v 50. letech proti komunistickým partyzánům se však tito mírumilovní lidé stali velmi dobrými zabijáky prahnoucími po krvi. (Wilson, 1993, s. 99)

Na otázku, kdy tedy byla válka vynalezena, se snaží odpovědět například Douglas P. Fry ve své knize „*War, Peace, and Human Nature*“. Ten říká, že válka vznikla relativně nedávno, tedy před asi 12 000 lety, ačkoli k periodické homicidě docházelo již v pleistocénu. Na to však reaguje Ferguson a americký antropolog Robert L. Kelly, kteří zmiňují obtížnost rozlišit homicidu (vraždu) a válku. (Mullins, 2015, s. 240) Ještě pozitivněji vidí situaci antropolog Jonathan Haas a archeolog Matthew Piscitelli kteří píšou: „*existují extrémně omezené empirické důkazy o jakémkoli válčení mezi minulými lovci a sběrači.*“ (Mullins, 2015, s. 240)

Zároveň Fry spolupracoval s Patrikem Soderbergem z katedry společenských věd na finské univerzitě „*Åbo Akademi University*“ v článku pro časopis Science, kde zkoumali 22 skupin kočovných lovců a sběračů a válku zaznamenali jen u menšiny. Aby nedošlo k zcela holubičí představě prvních lidí, je potřeba zmínit, že 86 % kultur lovců a sběračů má však nějakou zkušenost s násilím. (Sapolsky, 2019, s. 279)

Sapolsky tento pohled podporuje a vyjadřuje se k lovcům a sběračům slovy, že jejich životní styl „*rozhodně nebyl permanentně krvavý*“. (Sapolsky, 2019, s. 570) Podle něj byla válka patrně vzácností do konce kočovného života lovců a sběračů. (Sapolsky, 2019, s. 282) Také Ferguson přichází s nedémonickou představou prvních lidí. Předkládá, že rané archeologické nálezy poukazují na nepřítomnost války. První zcela doložené důkazy války se datují staré 10 000 let a od této doby se důkazy akumulují. Rané nálezy tedy odporují myšlence, že society byly charakteristické válkou. (Ferguson, 2011. s. 257)

Příspěvky Briana Fergusona se objevily i v knize Frye „*War, Peace, and Human Nature*“ zejména v 11. kapitole, ze kterých plyne tvrzení, že válka není prastará ani rozšířená, ale u míru je to přesně naopak. K tomuto závěru má výtku Mullins, ten totiž dokládá, že je potřeba více dat k podložení tohoto tvrzení. (Mullins, 2015, s. 244)

Fry zároveň představuje další data různých 49 kočovných-sběračských societ (nomadic forager) a 6 jihoindických societ. Důkazy o válčení v těchto societách jsou vzácné. Fry se tímto snaží jít proti kulturní zaujatosti a představě, že je válka prastará a snaží se docílit vědecké objektivitu. Mullins však tvrdí, že tato analýza má své problémy. Za první: Fry volá po přesnosti, co se týče výběru dat, ale i tak Mullins tvrdí, že v celé knize došlo k etnografickému vybírání. Za druhé Mullins uvádí, že Fry si je vědom toho, že zde existuje zmatek v definici toho, co je to „lovec a sběrač“. Sám tedy navrhuje definici a rozděluje society do několika skupin. Problémem dle Mullinse však je to, že další autoři v jeho knize toto rozdělení nedodrží. Za třetí: Fry by si měl zvolit více konkrétních výzkumných otázek. (Mullins, 2015, s. 241-243) Fry však shrnuje svůj názor tak, že válka je u člověka nedávná, a ne starověká záležitost a že válka buď neexistovala nebo byla velmi raritní a převládala až v novější době. Říká, že válka je možnost, ne však adaptace. (Mullins, 2015, s. 242-243)

Dalším, kdo vyjádřil podporu spíše pacifistické představě lovců a sběračů, je Erich Fromm. Ten ve své knize „*Anatomie lidské destruktivity*“ zmiňuje vyčerpávající výčet autorů, kteří se staví na stranu mírumilovných prvních lidí. Mezi zmíněné patří například archeolog D. Pilbeam. Ten je názoru, že ke sporům mezi lovci a sběrači dochází příležitostně, avšak ne k válkám. (Fromm, 1997, s. 152-153) Historik a sociolog Mumford zase upozorňuje, že na jeskynních malbách se nenajde žádné vyobrazení boje mezi lidmi. (Fromm, 1997, s. 143) Australský antropolog M. J. Meggitt zase podává obraz o vedení války u Waslbirů v Austrálii. Tato charakteristika nám může poskytnout charakteristiku války u lovců a sběračů. Walbirové nemají třídu válečníků, nemají vojenskou hierarchii ani vůdce (maximálně zkušenější bojovníky, kteří mohou poradit). Každý muž je potenciální válečník, když je potřeba. Primárně však nebyl důvod pro boj, otroctví neexistovalo a moc věcí ani nešlo ukořistit. Nejsou také známé případy, kdy by se společenství uskupila proti jiné skupině. (Fromm, 1997, s. 151) Dalším zmíněným je americký antropolog zabývající se primitivní válkou H. H. Turney-High. Ten přiznává, že zlost, zklamání a strach je lidské, avšak umění vést válku se vyvinulo u lidí až později. Lovci a sběrači nebyli schopni vést válku kvůli nedostatku koncepčnosti. Když už došlo ke konfliktu, jedná se spíše o rvačku než válku. (Fromm, 1997, s. 153) Velký argument, svědčící o neválečnosti lovců a sběračů představuje dílo Quincyho Wrighta. Jedná se o analýzu válek u primitivních národů, srovnává 653 kmenů. Závěrem je „*Sběrači, primitivní lovci a zemědělci jsou nejméně bojoviví. Čím výše jsou zemědělci a pastevci*

rozvinutí, tím jsou bojechtivější“ (Fromm, 1997, s. 153) Fromm tyto závěry komentuje názorem, že bojechtivost není vrozeným lidským instinktem, ale jedná se o funkci civilizace. Čím je rozvinutější dělba práce, tím bojechtivější lidé jsou. (Fromm, 1997, s. 153)

Wrangham však výše zmíněné výzkumy kritizuje, dle jeho slov většina průzkumů válečnosti lovců a sběračů nerozlišuje, jestli žijí society anarchicky, tedy mimo společenství, nebo society žijí v rámci politicko-společenského systému. Avšak v jeho vlastní teorii, teorii nerovnovážných sil, se zaměřuje a mluví specificky pouze o externí válce, tedy jedná se o válku societ, které vykazují definici podle Kellyho, tedy že society mluví odlišným jazykem. (Wrangham, 2010, s. 39)

Tento pohled na lovce a sběrače může znít dosti idylicky, nebo alespoň se neshoduje s velmi obrazným popisem Raymonda Darta, který píše o lovcích a sběračích: *„Dravý přechod od opice k člověku,“ ... „potvrzení zabijáci: masožraví tvorové, kteří se násilím zmocnili živoucích obětí, ubili je k smrti, roztrhali jejich zlomená těla, rozřezali je na údy a na kusy a tím uhasili jejich hladovou žízeň horkou krví oběti a žhavým svíjejícím se masem.“* (Sussman, 1997, s. 3) Věrohodnost slov Raymonda Darta však podkopávají jiní autoři. Například paleontolog C.K. Brain v roce 1981 ukázal, že díry a promáčkliny u nálezů australopitěka, na které poukazuje Dart, sedí přesně na tesáky leopardů anebo na kameny, které tlačily na pohřbené kosti. (Sussman, 1997, s. 4-5)

K dramatickému popisu zkaženosti lovců a sběračů se přidává i Wilson, o agresivitu lovců a sběračů říká: *„je natolik rozšířená, že je možné ji považovat za všeobecnou charakteristiku společenského chování lovců-sběračů“* (Wilson, 1993, s. 85) Také zmiňuje, že vražednost, která je zde tak častá jako ve většině amerických měst, je hlavně díky cizoložství a ženám. (Wilson, 1993, s. 85)

Do třetice všeho zlého musíme zmínit také Wranghama: *„Selekce upřednostňuje lidskou tendenci identifikovat nepřátele, vytvářet morální rozdíly a nelítostně využívat slabiny bez hranic. Mezi lovecko-sběračskými společnostmi, gangy a dobrovolnickými milicemi na okraji sporných národních teritorií existují podobné vzorce násilí. Spontánní agresivita lidí je drsný produkt přírodního výběru; součástí evoluční morálky, která si libuje v krátkodobém vítězství vlastní komunity bez ohledu na větší dobro“* (Ferguson, 2011, s. 250). Wrangham na podporu svých názorů cituje psychologa a filozofa Williama Jamese, který je toho názoru, že lidské dějiny jsou dějiny krvavých bojů, také říká, že

kmenové společnosti plenily ostatní kmeny, zabíjeli muže, kradly a přebíraly jejich ženy. Období starověkého Řecka a Říma popisuje jako samoučelnou válku. Toto chování je v člověku zakořeněno a tisíce let míru to nezmění. Na druhou stranu byl však James pacifista s pozitivním pohledem na budoucnost. Tyto dvě myšlenky jsou tedy dosti protichůdné. James také věří, že válka je součástí naší biologie a je tedy potřeba najít aktivitu, která by toto přirozené sklony nahradila – hlavně mladí muži by měli být vystaveni neválečným aktivitám. (Wrangham, 2010, s. 29-30) Wrangham se snaží tak samo jako u šimpanzů i u lovců a sběračů prosadit svoji teorii nevyvážených sil. Cituje proto kulturního antropologa a etnologa Raymonda C. Kellyho, ten píše, že mír byl nedosažitelný u societ, které nemluvily stejným jazykem, tímto se tedy snaží potvrdit hypotézu nevyvážených sil – nepřibuzná societa zaútočí na druhou, jakmile je druhá societa oslabena. (Wrangham, 2010, s. 38)

Seriózní hypotézu, která počítá s krvežíznivostí a krutostí lovců a sběračů, představuje také psycholog a antropolog z Harvardovy univerzity Steven Pinker a archeolog Lawrence H. Keeley. Oba tak odmítají představu mírumilovných lovců a sběračů. Teorie rozpoutala velkou vlnu diskuse a kritiky, kterou nestranně představuje a diriguje Sapolsky ve své knize „*Chování: Biologie člověka v dobrém i ve zlém*“. (Sapolsky, 2019, s. 268)

Ačkoli je obraz lovců a sběračů velmi krvavý, teorie má „dobrý konec“. Pinker totiž ve své knize „*Lepší andělé naší přirozenosti*“ poukazuje na to, že násilí v posledních 500 letech ubývá. Keeley a Pinker dokazují, že kdysi v době kmenových společenstev se děly velké krutosti, ať už se jedná o masové hroby, zabíjení bez rozdílu pohlaví či věku, popřípadě kanibalismus. Keeley a Pinker zároveň představují důkazy kmenového násilí před vznikem státního uspořádání. (Sapolsky, 2019, s. 266) Mezi zmíněné důkazy patří naleziště z Ukrajiny, Francie, Nigérie, Indie a dalších lokalit. Je zde zmíněné i naleziště Jebel Sahaba (severní Súdán), naleziště je 12 000 – 14 000 let staré a obsahuje 59 mužů, žen a dětí, polovina zabita kamennými projektily. Další 700 let stará lokalita Crow Creek, kde bylo nalezeno přes 400 koster a u 60 % bylo dokázána násilná smrt. Známý je také Otzi, jež byl nalezen v ledovci se zaseknutým šípem v těle, tělo je 5300 let staré. (Sapolsky, 2019, s. 267)

Co se týče celkového obrazu života lovců a sběračů, Pinker, Keeley a také Samuel Bowles jsou toho názoru, že současný člověk v nestátních kmenech, byl konstantně ve

válce a tato charakteristika je univerzální. Keeley říká, že 90 až 95 % kmenů se věnuje válčení neustále a že pacifismus nastal pouze v případech, že třeba tento kmen prohrál a dostal se do područí jiného kmenu. Keeley také zároveň uvádí, že lidé v tomto období válčí více než v období státní společnosti. Zároveň odmítá jakékoli argumenty, že by kmenové násilí bylo rituálního charakteru, válku totiž dokazují i nálezy zbraní, které byly na vyšší úrovni, než si myslíme. (Sapolsky, 2019, s. 269) Co se týče nálezů zbraní, Wrangham a Peterson také polemizují s nálezy zbraní, jakožto důkazy pro starověkou lidskou agresivitu. Wrangham a Peterson píše: „*Možná, že raný vývoj kyjových zbraní by také mohl vysvětlit, proč lebky našich předků nápadně ztloustly, zvláště u Homo erectus před 1,6 až 1,8 miliony let.*“ (Wrangham a Peterson, 1996, s. 23)

Pinker a Keeley pokračují a předkládají důkazy, které poukazují, že v těchto kulturách byla válka všudypřítomná. Například u novoguinejských kmenů odhadují 10 až 30 procent úmrtí zaviněné válkou a u amazonských kmenů 35 až 60 procent. (Sapolsky, 2019, s. 270) Veškeré výstupy Pinker přepracovává do statistického porovnání, jaká je úmrtnost násilím na 100 000 obyvatel za rok. V současné době je to dle Pinkera 1 člověk na 100 000 obyvatel v Evropě, 70. a 80. léta USA to bylo 10 lidí na 100 000 obyvatel, během válečných konfliktů 20. století Německo 144 a Rusko 135. Co se týče nestátních societ, Pinker zkoumal 27 a zde byl průměr 524. U kmenů jako jsou Daniové z Nové Guineje, Piaganů či súdánských Dinků bylo maximum až 1000. Kootové z Kalifornie dosáhli 1500 ve 40. letech 19. století. (Sapolsky, 2019, s. 271) Wrangham k tomuto výčtu dodává, že také lovci a sběrači na Andamanech byli konstantě ve válečném stavu. (Wrangham, 2010, s. 38)

Jak již bylo výše zmíněno, kniha Stevena Pinkera „*The Better Angels of our Nature*“ má však dobrý konec. Závěrem totiž je, že lidské násilí je na ústupu a tento trend se dá pozorovat v měřítku tisíciletí, desetiletí až let. Jako násilí Pinker charakterizuje pouze fyzické formy násilí ať už se jedná o válku, či jednotlivé vraždy. Jedná se o názor, který jde proti proudům ovlivněné marxismem, které vysvětlují násilí jako produkt kapitalismu a nerovnosti ve společnosti. (Bízik a Kříž, 2020, s. 58) Pinker tedy píše: „...*zdá se, že dnes žijeme v nejmírumilovnější době existence našeho druhu.*“ (Bízik a Kříž, 2020, s. 59) Pinker a jeho myšlenka, že válka je starým fenoménem a mír moderním vynálezem vyslovil již dříve historik Henry Maine. (Bízik a Kříž, 2020, s. 60)

Pinker popisuje atributy směřující k násilnému a nenásilnému chování jako „*vnitřní démoni*“ a „*dobří andělé*“. Dle jeho názoru stále lidstvo zapojuje dobré anděly více než vnitřní démony. (Bízik a Kříž, 2020, s. 59-60) Pinker popisuje tyto vnitřní démony jako: „...*predátorství (instrumentální násilí), touhu po dominanci, odplatu, sadismus a ideologii. Vůči těmto negativním psychologickým silám staví Pinker čtyři „lepší anděly“ naší přirozenosti, kterými jsou empatie, sebeovládání, morálnost a rozum.*“ (Krchňák, 2017, s. 93)

Pinker ve své práci rozděluje lidský vývoj do šesti fází. První fází je pacifikační proces, kdy nastává přechod od lovců a sběračů k zemědělcům a vznikají tak první města. Následuje civilizační proces, na rozmachu je feudální systém, rozvíjí se infrastruktura obchodu, vznikají centralizované státy. Další fází je humanitární revoluce jakožto doba osvícenství, konce otroctví, mučení, despotismus a nevolnictví. Dále období dlouhého míru, tedy období po 2. sv válce, kdy velmoci neválčí, objevují se pouze menší civilní války. Následuje období nového míru, kdy genocid a civilních válek ubývá. Posledním obdobím je období revolucí práv, charakteristické menší diskriminací menšin, žen, a LGBT komunit. (Bízik a Kříž, 2020, s. 59)

Pinker vysvětluje důvod, proč jsou lidé lepší, za pomoci práce sociologa Norberta Eliase. Představa je taková, že násilí klesá z důvodu monopolizace státní síly, vzniku obchodu a ekonomického uvažování. Také začíná být jasné, že spolupracovat je dlouhodobě výhodnější než válčit. Zároveň říká, že tento vyspělý pohled má za důsledek Flynnův efekt, který zapříčinil rapidní zvýšení IQ v průběhu minulého století. Vyšší IQ zapříčiní lepší uvažování, a schopnost spočítat si, že spolupracovat je lepší než válčit. (Sapolsky, 2019, s. 523) Také rozumové vlastnosti a chápání morálky u lidí stouplo. (Krchňák, 2017, s. 93) Dalším důvodem ústupu násilí je menší ozbrojenost západního světa (Krchňák, 2017, s. 98) Pinker také využívá známé „*vězňovo dilema*“, které přejmenoval na „*pacifistovo dilema*“. V jeho modelu vychází, že násilí je krajně nežádoucí. Mírové řešení se tak stává atraktivním. (Bízik a Kříž, 2020, s. 60) Posledním faktorem je schopnost moderního člověka přiklonit se k racionálnímu přístupu a zvolit si dobro pro největší počet lidí. (Krchňák, 2017, s. 93-94)

Jako argument klesajícího násilí udává mír v Evropě, kromě Balkánu není dle jeho slov válka v Evropě od roku 1945 a Evropa se tak poučila a zjistila, že mír je výhodnější než válka. Toto samozřejmě sklidilo kritiku a Pinkerovi je vyčítán eurocentrismus,

protože ačkoli v Evropě válka nebyla, Evropské velmoci válčily nebo podporovaly válku mimo Evropu. (Sapolsky, 2019, s. 524) Pinker však trvá na tom, že žijeme v nejmírovější době i po rozpoutání války na Krymu či Blízkém Východě. (Krchňák, 2017, s. 92)

Vrátíme se však zpět k popisu lovců a sběračů jakožto krvavých válečníků ze strany Pinkera a Keeleyho. Jejich závěry samozřejmě vyvolaly velkou vlnu kritiky. Nejhlasitější kritika přišla od R. Briana Feurgusona, který jim vyčítá, že jednoznačně zveličují prehistorickou mortalitu. (Sapolsky, 2019, s. 268) Ferguson především kritizuje manipulaci s nálezy, kdy data byla dle jeho názoru záměrně dezinterpretovaná. (Ferguson, 2011, s. 257) Některé lokality obsahovaly pouze jednu smrt, tedy šlo o vraždu, a ne o válku. Šípy nalézané v hrobech mohly sloužit k jinému účelu, nebo se jednalo o odštěpky sutě a ne zbraně. Nelze dokázat, že lidskou kost ohryzal člověk, a ne jiné zvíře, zlámané kosti nemusí být z války ale třeba z rituálních soubojů, zároveň dle kritiků Pinker a Keeley manipulovali s daty, tedy vybírali si jen lokality s válečnou úmrtností. (Sapolsky, 2019, s. 268) Například na výběrovost dat poukazuje i to, že většina kmenů byla z novoguinejské vysočiny či Amazonie, celosvětový průměr násilí je však nižší. (Sapolsky, 2019, s. 272) Po zhodnocení všech nalezišť nečiní válečná úmrtnost více než 15 %, tedy války před vznikem civilizace byly dle kritiků vzácné. (Sapolsky, 2019, s. 269) Pinkera kritizuje i Fry. Pinker dle něho cituje výzkum, který se zabývá kmenem Aché a Hiwi, poukazuje na velkou míru násilí, Fry si však tento výzkum dohledal a zjistil, že všechna úmrtí byla způsobena farmáři, kteří chtěli tyto kmeny vytlačit. (Sapolsky, 2019, s. 273) Poslední kritika Pinkera a jeho závěrů je taková, že některé zkoumané kmeny nebyly lovci a sběrači ale jen lovci. Zároveň existuje hodně typů lovců a sběračů, například kočovní, popřípadě komplexní – ti jsou násilní a nejsou ani rovnostářští, a právě ty většinou Pinker a jeho kolegové studovali (Sapolsky, 2019, s. 277)

Na Pinkerovy závěry, poukazující na válečnost lovců a sběračů, reaguje i Sussman: *„Jsou tyto teorie vytvářeny dobrými vědeckými fakty, nebo jsou jen „dobré k zamyšlení“, protože odrážejí, posilují a opakují naše tradiční kulturní přesvědčení, naši morálku a naši etiku? Je teorie vytvářena daty, nebo jsou data zmanipulována tak, aby odpovídala předpojatým představám o lidské morálce a etice?“* (Sussman, 1997, s. 18) Jonathan Haas a Matthew Piscitelli souhlasí, protože pokud řekneme, že člověk válčí od počátku lidských dějin, zbavíme se tím odpovědnosti hledání příčin války a tím i potenciálu pro mír. (Mullins, 2015, s. 241)

Keeley se však obává zcela opačného případu, tedy, že pacifikace minulosti může způsobit, že zde vznikne představa, že odpovědí na války a útrapy je zavrnutí civilizace a vrácení se ke kmenové kultuře. (Sapolsky, 2019, s. 273) Keeley dodává: „*Není užitečné ptát se, zda jsou lovci-sběrači ... mírumilovní nebo bojovní; najdeme mezi nimi důkazy pro oba. Lepší otázka zní: kdy se sběrači uchýlí k válce?*“ (Mullins, 2015, s. 240)

Na téma válečnosti lovců a sběračů reaguje i Jan Zrzavý. Ten celou situaci popisuje tím, že zde existuje trend mít jakousi nechuť k člověku, a hlavně k člověku civilizovanému. Je zde argument, že zvířata nezabíjí jedince vlastního druhu, ale člověk toto činí. Zrzavý toto odmítá a říká, že jsou zde živočišné druhy, které zabijí jedince vlastního druhu a že člověk má dosti silné mechanismy, které mu brání vraždit. Zároveň odmítá názor, že takzvaně přírodní lidé byli mírumilovní, a teprve civilizace člověka „zkazila“. Jde také proti popisu Ericha Fromma, který popisuje války lovecko-sběračských societ jako nekrvavé, na tohle Zrzavý reaguje slovy, že se jedná o nesmysl – je si vědom toho, že některé society jsou méně či více válečné, ale války probíhaly u všech. (Zrzavý, 2004, s. 109)

Je tedy zřejmé, že tato problematika je velice komplikovaná a zatím zde není jednotné paradigma, které by jasně definovalo charakter lovců a sběračů. Pokud se oprostíme od různých teorií, které mohou být ovlivněny osobním názorem autora, etikou, náboženstvím a pohledem na svět celkově, zůstává nám naděje, že archeologické nálezy a statistické metody nám dokážou osvětlit, jaký člověk byl na počátku dějin.

Avšak i tato metoda je velice problematická, protože abychom mohli nahlédnout pravdě, bylo by potřeba vybírat data nezaujatě a zcela objektivně, následně je správně statisticky zpracovat a také náležitě interpretovat. Dále rozlišení, zdali se jedná vraždou, rituální smrt nebo válečnou oběť má velký vliv na finální verdikt. Zároveň narazíme na otázky, zdali to bylo způsobeno kulturou, popřípadě se jedná o biologickou predispozici. A v neposlední řadě, pokud bychom všechny tyto body naplnili, musíme brát v potaz neustálý běh evoluce, a tím se nabízí nejdůležitější otázka – kolik nám chování prehistorického člověka toho dokáže říct o člověku současném?

4 Závěr

Za cíl bakalářské práce jsem si zvolil zprostředkovat a zmapovat odbornou diskuzi, která se týká agresivity a násilnosti člověka jakožto živočišného druhu. V rámci tohoto cíle měly být představeny postoje jednotlivých myšlenkových proudů a jejich představitelů, a to zcela neutrálně a bez zaujetí. Práce se do hloubky zaměřuje na dvě problematiky, na problematiku agresivity šimpanzů a agresivity mimostátních societ. Diskuze na tato témata byla zmapována, byly předloženy postoje a argumenty jednotlivých myšlenkových proudů, práce nabídla nemalý výčet autorů a jejich pohledů, argumenty jednotlivých stran byly řazeny v práci logicky a tak, aby na sebe reagovaly.

Při mapování diskuze se ukázalo, že názory odborníků v otázce agresivity šimpanzů a agresivity mimostátních societ, se ve většině případů neshodují. Z diskuze je zřejmé, že se autoři rozdělili do jednotlivých názorových proudů. Primárně jde o dva tábory zastávající odlišné stanovisko, především kopírující buďto hobbesovský či rousseauovský model. Náзор těchto dvou táborů je z většiny zcela opačný a často se zde vyskytují krajní názory na danou problematiku.

Z diskuze zabývající se šimpanzi není jasné, jak agresivitu těchto zvířat chápat. Při mapování diskuze vyplynulo, že první myšlenkový proud je toho názoru, že představa mírumilovných šimpanzů je zkreslená. Schopnost válčit není pouze specifikum lidí, ale vyskytuje se i u šimpanzů. Šimpanzi mají tedy dle těchto autorů schopnost válčit a taky tak činí. Také zmiňují, že nové výzkumy poukazují na to, že zabíjení je důležitým prvkem v životě šimpanzů a je pro šimpanze specifickým chováním. To dokazuje fakt, že riziko násilného úmrtí u člověka a šimpanze je velice podobné. Šimpanzi také provozují infanticidu, tyranizují samice a podnikají smrtelné nájezdy. Zároveň tito autoři vidí šimpanze jako klíč k pochopení chování prvních lidí. Šimpanz je těmito autory považován za dobrý modelový organismus z důvodu velkých paralel v chování člověka a šimpanze.

Druhý názorový tábor nesouhlasí s démonizací šimpanzů. Autoři se shodnou, že šimpanzi nejsou poslí míru, ale určitě se nejedná o násilná zvířata. Tento názorový proud zmiňuje fakt, že dle pozorování většina šimpanzích interakcí není násilných. Také hodně případů šimpanzího násilí zmíněných prvním táborem nejsou doložené a jedná se pouze o spekulace. Výčet smrtelných případů za skoro dvě století pozorování čítá pouze pár přímo doložených případů. Autoři doplňují, že největší incident, kdy mělo dojít k válce

šimpanzů v Národním parku Gombe, byl ovlivněn člověkem z důvodu nevhodné distribuce banánů. Myšlenku šimpanze v roli modelového organismu odmítají. Dále napadají paralely mezi člověkem a šimpanzem, které dokládají jako nefunkční. Dalším argumentem jsou zcela mírumilovní bonobové, se kterými si je člověk stejně blízký jako s šimpanzem učenlivým. Pro šimpanze tedy není specifické zabíjet a jejich chování ne zcela vypovídá o chování lidském.

V otázce agresivity a násilí lovců a sběračů opět došlo k rozdělení na dva názorové proudy. První názorový proud se snaží dokázat, že první lidé byli od přírody krvežízniví. Tuto krvežíznivost člověk získal na základě lovecké minulosti, která vedla k přirozenému sklonu k násilí. S tímto sklonem souvisí i masožravost, vrozený a přirozený predátorský instinkt pro zabíjení, či vrozená teritorialita. Jako další argument zmiňují kmeny, které byly považovány za zcela mírumilovné, ale nakonec se i zde potvrdila vysoká míra vražednosti. První lidé jsou tedy dle těchto autorů zabijáci. Dále zmiňují, že kmeny lovců a sběračů byly konstantně ve válce, to dokazují nálezy masových hrobů. V masových hrobech můžeme dle autorů nalézat šípky, kamenné projektily a další pozůstatky války. Autoři tohoto proudu kritizují, že pacifikace minulosti může vést k nechuti k současné kultuře a zavrnutí současné civilizace.

Druhý názorový proud považuje válečnost a krvežíznivost lovců a sběračů za mýtus a fádňí teorii. Dle těchto autorů zde nebyla a není žádná predispozice k válčení a jedná se pouze o zveličování na základě nepodložených či zmanipulovaných důkazů. U některých případů totiž nelze doložit, jestli šlo o vraždu, nebo válečnou či rituální oběť. Lovecká minulost člověka a agresivita spolu taktéž absolutně nesouvisí. Lov dle autorů nepodněcuje krvežíznivost, avšak naopak rozvíjí vlastnosti jiné, jako je například spolupráce. Celá teorie krvežíznivých lovců a sběračů je silně ovlivněna západní kulturou, etikou a křesťanskými hodnotami. Převládající popis války není dle tohoto proudu založen na vědeckých faktech. Empirické důkazy dokazující válku jsou zároveň extrémně omezené. Naopak autoři zmiňují, že tyto society spolu neválčily a válka jako taková není prastará. Jelikož měli lovci a sběrači všeho dostatek, ať už jídla či prostoru, celkově zde nebylo třeba války. Také archeologické důkazy, rozbor jeskynních maleb, či rozbor současných domorodých societ poukazuje na vzácnost války.

Jelikož se při mapování diskuze ukázalo, že pohled odborníků z jednotlivých odvětví není jednotný a spíše došlo k rozdělení do zcela protichůdných názorových

proudů, je potřeba dalšího bádání a výzkumů v této problematice. Jako vždy je však důležité, aby se do vědy neprojektovaly osobní názory či postoje. Zároveň by nemělo docházet k výběrovosti dat, ze kterého bylo hodně účastníků diskuze kritizováno. Agresivita a násilnost člověka je velice komplexní téma a tato bakalářská práce se dívá na danou problematiku z pohledu dvou velkých diskuzí zaměřených na agresivitu a násilnost šimpanzů a mimostátních societ. Na tuto bakalářskou práci je možno navázat zaměřením se na další témata související s agresivitou a násilností. Jedná se například o agresivitu spojenou se samci a sexuálním chováním, nervovou soustavou, popřípadě genetikou. Tato a další témata by opět o něco více přiblížila odpověď na otázku, zdali jsou lidé od přirozenosti agresivní a násilní či nikoliv.

5 Seznam literatury a informačních zdrojů

- BÍZIK, Vladimír a Zdeněk KŘÍŽ. Do We Live in an Era of Unprecedented Peace? *Obrana a strategie (Defence and Strategy)*. 2020, 20(1), 057-070. ISSN 12146463. Dostupné z: doi:10.3849/1802-7199.20.2020.01.057-070
- FERGUSON, R. Brian. Born to Live: Challenging Killer Myths. *Origins of Altruism and Cooperation* [online]. New York, NY: Springer New York, 2011, 2011-7-6, 249-270 [cit. 2022-05-06]. ISBN 978-1-4419-9519-3. Dostupné z: doi:10.1007/978-1-4419-9520-9_14
- FERGUSON, R. Brian. The Dark Side of Man: Tracing the Origins of Male Violence. *American Anthropologist* [online]. 2000, **102**(1), 172-173 [cit. 2022-05-06]. ISSN 0002-7294. Dostupné z: doi:10.1525/aa.2000.102.1.172
- FROMM, Erich. Anatomie lidské destruktivity: můžeme ovlivnit její podstatu a následky?. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN 80-710-6232-4.
- FRY, Douglas. The Human Potential for Peace: An Anthropological Challenge to Assumptions about War and Violence. New York: Oxford University Press, 2006. ISBN 0-19-518178-6.
- FRY, Douglas. War, Peace, and Human Nature: The Convergence of Evolutionary and Cultural Views. Oxford University Press, 2015. ISBN 978-0190232467.
- GHIGLIERI, Michael. The Dark Side of Man: Tracing the Origins of Male Violence. Basic Books, 2000. ISBN 9780738203157
- HART, Donna, a Robert W. SUSSMAN. Man the Hunted: Primates, Predators, and Human Evolution. New York: Westview, 2005. ISBN 0-8133-3936-7
- KRCHŇÁK, Daniel. Je současný člověk přirozeně mírumilovnější?. *Studia philosophica*. 2017, (2), 91-100. ISSN 1803-7445. Dostupné z: doi:10.5817/SPh2017-2-7
- LORENZ, Konrad. Takzvané zlo. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0264-0.
- MARSHALL THOMAS, Elizabeth. The Harmless People. Alfred A. Knopf, 1959. ISBN 978-0394427799.

MULLINS, Daniel. War, Peace, and Human Nature: The Convergence of Evolutionary and Cultural Views. *Journal of the Anthropological Society of Oxford* [online]. 2015, 239-245 [cit. 2022-05-06]. ISSN 2040-1876. Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/312153993_War_Peace_and_Human_Nature_The_Convergence_of_Evolutionary_and_Cultural_Views

PINKER, Steven. *The Better Angels of Our Nature: A History of Violence and Humanity*. London: Penguin Books, 2012. ISBN 978-0-141-03464-5.

SAPOLSKY, Robert M. Chování: biologie člověka v dobrém i ve zlém. Praha: Dokořán, 2019. Zip (Dokořán). ISBN 978-80-7363-947-1.

SERVICE, Elman. *The Hunters*. Prentice-Hall, 1966. ISBN 978-0134480763.

STANFORD, Craig. *The Hunting Apes: Meat Eating and the Origins of Human Behavior*. Princeton University Press, 2001. ISBN 978-0691088884.

SUSSMAN, Robert W. Exploring our Basic Human Nature: Are Humans Inherently Violent?. *AnthroNotes: Museum of Natural History publication for educators* [online]. 1997, 19(3) [cit. 2022-05-06]. ISSN 1548-6680. Dostupné z:

https://repository.si.edu/bitstream/handle/10088/22362/anthronotes_19_3_1.pdf?sequence=3&isAllowed=y

WAAL, Frans de. *Dobráci od přírody*. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1421-7.

WILSON, Edward O. O lidské přirozenosti: máme svobodnou vůli, nebo je naše chování řízeno genetickým kódem?. Praha: Lidové noviny, 1993. ISBN 80-710-6076-3.

WRANGHAM, Richard a Dale PETERSON. *Demonic Males: Apes and the Origins of Human Violence* [online]. Houghton Mifflin Harcourt, 1996 [cit. 2022-05-06]. ISBN 9780395877432. Dostupné z:

<https://owllife.kennesaw.edu/organization/sac/documents/view/538817>

WRANGHAM, Richard. Chimpanzee Violence is a Serious Topic: A response to Sussman and Marshack's critique of *Demonic Males: Apes and the Origins of Human Violence*. *Global nonkilling working papers* [online]. 2010, (1), 29-44 [cit. 2022-05-06]. ISSN 2077-1428. Dostupné z: <https://nonkilling.org/pdf/wp1.pdf>

ZRZAVÝ, Jan. *Proč se lidé zabíjejí: homicida a genocida*. Praha: Triton, 2004. ISBN 80-725-4518-3.